

ἑκ Χιονιάδων

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΤΕΥΧΟΣ 1 - ΑΝΟΙΞΗ 1998 - ΔΡΧ. 1.000

ἐκ Χιονιάδων

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ - ΕΚΔΟΣΗ: Πολιτιστικός Σύλλογος Χιονιαδιτών. Συνεργάζεται η Αδελφότητα Χιονιαδιτών «Ο Άγιος Αθανάσιος».

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ: Βασίλης Σκούρτης

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Βασίλης Σκούρτης, Κώστας Σκούρτης, Γιάννης Λιάτσης, Τάσος Σακούλης

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ: Ελένη Κουτσομπίνα, Κατερίνα Παπαχρήστου

ΕΔΡΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ: Χιονιάδες, 440 00 Πυρσόγιαννη (Για συνεργασία, διάθεση τευχών, συνδρομές, εμβάσματα)

ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ:

Κ. Σκούρτης, Μπενίση 14, Λυκόβρουση 141 23, τηλ.: 01-28 32 551

Β. Σκούρτης, Ιωνίας 9 Αγρίνιο 301 00, τηλ.: 0641-26 053

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ & ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ: «Ιδεότυπο», Ζ. Πηγής 48, τηλ.: 33 03 991

ΦΙΛΜ: «Ίχνος», Ζαΐμη 30, τηλ.: 82 28 258

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: «Τετραχρωμία», Ματζάκου 3, τηλ.: 38 31 370

Οι απόψεις των ενυπόγραφων κειμένων δεν είναι κατ' ανάγκην απόψεις και του περιοδικού.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 3 Πρόλογος
- 4 **ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ Σ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ**
Χιονιάδες
- 9 **ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ**
Χιονιαδίτικες τέχνες
- 13 **ΚΙΤΣΟΣ ΜΑΚΡΗΣ**
Οι «φυλές» των Χιονιάδων και η ηπειρώ-
τικη χειροτεχνική-ζωγραφική
- 19 **ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ**
Βιογραφικόν σημείωμα αειμνήστου ιε-
ρέως Παϊσίου Γεωργίου, εκ Χιονιάδων-
Κονίτσης
- 21 **ΙΕΡΕΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΪΣΙΟΣ**
Εορτολογικά σύμμεικτα εκ Χιονιάδων
Κονίτσης
- 22 Φωτογραφικό αρχείο
- 32 Δημοτικό τραγούδι
- 33 **ΧΑΡΗΤΑΚΗΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ**
Το άνοιγμα των δρόμων στο δάσος
- 35 **ΒΑΣΙΛΗΣ ΣΚΟΥΡΤΗΣ**
Ο ρόλος των συλλόγων μετά τη συνένω-
ση των κοινοτήτων
- 37 Δραστηριότητες του καλοκαιριού
- 38 **ΚΩΣΤΑΣ ΣΚΟΥΡΤΗΣ**
Βιβλιοπαρουσίαση
- 40 Ανοικτή επιστολή προς τους απανταχού
Χιονιαδίτες

Πρόλογος

Χρόνια τώρα αισθανόμαστε την ανάγκη να επικοινωνούμε μεταξύ μας καλύτερα. Υπάρχει όμως ανάγκη να συνδεθούμε και με την πολιτιστική κληρονομιά του χωριού μας που χάνεται και πρέπει να διασωθεί.

«Μαθαίνοντας πούθε έρχεσαι ξέρεις και πού θα πας, και σαν τα μάθεις αυτά είσαι άνθρωπος». Με αυτή τη σοφή φράση του Γιώνα Δραγούμη, ξαναρχίζουμε την προσπάθεια επανέκδοσης του περιοδικού μας με νέα μορφή, ελπίζοντας πως όλοι θα ανταποκριθείτε στο κάλεσμα για συνεργασία.

Συνεργασία που κρίνεται απαραίτητη για τον εμπλουτισμό της ύλης του κάθε τεύχους. Όσοι λοιπόν έχουν σχόλια, ιδέες, θυμούνται παλιά τραγούδια, γνωρίζουν τα ήθη και τα έθιμα του χωριού μας, να μας τα στείλουν, για να καταγράφονται και έτσι να διασωθούν.

Σύνδεσμο, επικοινωνία, δραστηριοποίηση του Πολιτιστικού Συλλόγου και της Αδελφότητας και ευαισθητοποίηση των νέων για τα προβλήματα του χωριού μας επιδιώκει η έκδοση του περιοδικού.

Επειδή ίσως οι στιγμές που ζει το χωριό μας είναι οριακές, στο κάλεσμα αυτό πρέπει να ανταποκριθούν όλοι.

Η Συντακτική Επιτροπή

Ευριπίδης Σ. Ζωγράφος

Χιονιάδες

Στα βορειοανατολικά της επαρχίας Κόνιτσας, υψόμετρο 1.150 μ., ευρίσκονται ακουμπισμένες στις πλαγιές της Μπάρας και του Βαρτζομπανιού (βουνά του Γράμμου) οι Χιονιάδες, το χωριό των αγιογράφων, όπως το κατέγραψε η ιστορία. Είναι κοντά στα αλβανικά σύνορα και απέχουν από την Κόνιτσα 42 χιλιόμετρα.

Α΄ Ιστορία: Οι πρώτοι κάτοικοι χάνονται μέσα στα βάθη των αιώνων. Από τα πολλά σλαβικά τοπωνύμια που υπάρχουν στο χωριό και από λέξεις που μπήκαν στο λεξιλόγιο των κατοίκων, συμπεραίνουμε ότι ο τόπος αυτός κατοικήθηκε προ του 1.000 μ.Χ. Κατά μία εκδοχή οι πρώτοι Χιονιαδίτες έχτισαν το πρώτο τους χωριό τον 14ο αι. στην τοποθεσία "Παλιόσπιτα" με κεντρική εκκλησία τον υπάρχοντα ναό του Αγίου Νικολάου, όπου και ευρίσκονται τρία νεκροταφεία.

Αργότερα, κατά τον 16ο αι., άγνωστο γιατί, εγκατέλειψαν την τοποθεσία αυτή και εγκαταστάθηκαν στη σημερινή τοποθεσία. Οι Χιονιάδες είναι χωρισμένες σε δύο οικισμούς -μαχαλάδες- στο κέντρο τους δε είναι κτισμένα τα δύο σχολεία και ο ναός του Αγίου Αθανασίου, ο οποίος διακρίνεται από πολύ μακριά και κατά τη λαϊκή παράδοση όταν τον αντίκρουσε ο Πάτερ-Κοσμάς ο Αιτωλός, είπε, «η εκκλησία αυτή θα σώσει πολλούς ανθρώπους». Και είναι γεγονός, οι Χιονιάδες, σε αντίθεση με τα άλλα χωριά της επαρχίας, ελάχιστες καταστροφές και λεηλασίες υπέστησαν κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας, των πολέμων '12-13, του 1940 και του εμφυλίου πολέμου.

Β΄ Όνομα: Ο αείμνηστος λαογράφος Κίτσος Μακρής στο βιβλίο του, *Χιοναδίτες ζωγράφοι*, αναφέρει ότι «Χιονιάδες ήταν οι μεταφορές πιεσμένου χιονιού από σκιερές τοποθεσίες, που χορταίνουν την πολιτεία, το καλοκαίρι, χιόνια... και οι κάτοικοι των Χιονιάδων ασχολούνται με το ιδιότυπο αυτό είδος εμπορίου, ίσως μάλιστα σε μεγαλύτερο ποσοστό. Γι' αυτό και το χωριό παίρνει το όνομα Χιονιάδες, όπως συμβαίνει και με άλλα ελληνικά χωριά, π.χ. Χαλκιάδες, Καρβουνάδες κ.λπ.».

Ασχολίες κατοίκων: Οι κάτοικοι του χωριού, εκτός από μεταφορές χιονιού ασχολούνται αρχικά με την κτηνοτροφία και ελάχιστα με τη γεωργία. Πολύ γρήγορα όμως εγκατέλειψαν τις ασχολίες αυτές και ο ανδρικός ιδιαίτερα πληθυσμός στρέφεται προς τα τεχνικά επαγγέλματα: Χιονιαδίτες μαραγκοί-ξυλουργοί εργάζονται ιδιαίτερα στα Ζαγαροχώρια και στα χωριά της Δυτικής Μακεδονίας. Η κτηνοτροφία και η γεωργία περνά στα χέρια των γυναικών μια και οι άντρες λείπουν στα ταξίδια.

Γ' Αγιογραφία: Από τον 15ο αι. οι Χιονιάδες μένουν στην ιστορία ως «το χωριό των αγιογράφων» και γίνονται γνωστές σ' όλη σχεδόν την Ήπειρο και σ' αυτούς που ασχολούνται με τις λαϊκές τέχνες της Ηλείου.

Χιονιαδίτες ζωγράφοι - αγιογράφοι απλώνονται στην Ήπειρο, τη Στερεά Ελλάδα, τη Θεσσαλία, τη Μακεδονία, την Αλβανία και ζωγραφίζουν εικόνες τέμπλων, τοιχογραφίες σε μοναστήρια και εκκλησίες, αλλά και φορητές εικόνες για τα εικονίσματα των σπιτιών.

Το παλιό σχολείο του χωριού

Παράλληλα όμως οι Χιονιαδίτες ζωγράφοι στολίζουν τα αρχοντικά των χωριών του Ζαγορίου ιδιαίτερα, με τοπογραφίες, ανθογραφίες, προσωπογραφίες, διακοσμήσεις παντός είδους και νεκρές φύσεις.

Οι γνωστοί Χιονιαδίτες αγιογράφοι ανέρχονται στους 62 χωρίς να αποκλείεται να υπάρχουν και άλλοι, οι οποίοι εργάστηκαν ιδιαίτερα στα ελληνορθόδοξα χωριά της Βορείου Ηλείου ή σε άλλα μέρη της πατρίδας μας.

Για τις ρίζες της αγιογραφίας των Χιονιάδων υπάρχουν οι παρακάτω εκδοχές:

α. Επειδή πολλοί από τους γνωστούς αγιογράφους -Μαρινάδες, Πασχαλάδες, Ζωγραφαίοι- ευρέθηκαν για πολύ καιρό στο Άγιο Όρος, επεκράτησε η παράδοση ότι οι πρώτοι αγιογράφοι των Χιονιάδων ήταν μαθητές του Πανσέληνου.

β. Άλλη παράδοση λέγει πως η τέχνη τους προήλθε από την Ιταλία. Κτηνοτρόφοι από το χωριό Αετομηλίτσα εγκαταστάθηκαν στους Χιονιάδες και όταν ύστερα από κάποιο βαρύ χειμώνα έχασαν τα κοπάδια τους, τα παιδιά τους πήγαν στην Ιταλία και έμαθαν την τέχνη.

γ. Τέλος, κατά μία τρίτη εκδοχή, οι Χιονιαδίτες αγιογράφοι κατάγονται από το Βυζάντιο, οι οποίοι μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης πέρασαν στην Ιταλία. Αργότερα αποβιβάστηκαν στην Ηγουμενίτσα και εγκαταστάθηκαν έπειτα μόνιμα στις πιο πολιτισμένες και ελληνόφωνες Χιονιάδες.

Δ' Εκπαίδευση: Από τα επίσημα στοιχεία, που συγκέντρωσε ο λαογράφος και ιστοριοδίφης παπάς του χωριού μας Γεώργιος Παΐσιος και που περιέχονται στο βιβλίο του *Τα σχολεία των Χιονιάδων επί Τουρκοκρατίας*, αποδεικνύεται ότι από το 1750 μέχρι το 1866 το σχολείο λειτουργούσε στην κεντρική εκκλησία του χωριού, τον Άγιο Αθανάσιο.

Το 1858 με δωρεά της Αικατερίνης Χρήστου Παπά (3.000 γρόσια) κτίζεται το πρώτο σχολικό κτίριο, στη θέση του οποίου, το 1905, οικοδομείται νέο κτίριο με πόρους προερχόμενους από την ενοικίαση θερινών βοσκοτόπων, από εράνους μεταξύ των κατοίκων του χωριού και από τη συνδρομή της Αδελφότητας Βουρμπιανιτών. Στις 5 Νοεμβρίου του 1911 περατώνεται η ανέγερση του νέου σχολείου των Χιονιάδων, το οποίο και λειτουργήσε μέχρι το 1968.

Το σχολείο των Χιονιάδων κατά τα έτη της Τουρκοκρατίας ήταν ξακουστό και ιδιαίτερα κατά τα έτη 1826, 1839, 1851, 1852, 1856, 1860 και 1862 απέκτησε μεγάλη φήμη με αποτέλεσμα να προσέρχονται σ' αυτό μαθητές από τα πλησιέστερα χωριά -Ασημοχώρι, Πυρσόγιαννη, Βούρμπιανη, Οξυά και από την Ερσέκα- όπου εκτός των άλλων μαθημάτων εδιδάσκοντο Άλγεβρα και Γαλλικά.

Αναφέρονται δε ότι εμαθήτευσαν στο σχολείο των Χιονιάδων οι από την Πυρσόγιαννη καταγόμενοι αδελφοί Δημήτριος και Ζήσης Σούρλας, οι οποίοι έγιναν ιατροί.

Οι Χιονιάδες σήμερα ακολούθησαν το χορό της παρακμής και ζουν με την ιστορία του παρελθόντος. Η αδιαφορία της Πολιτείας ανάγκασε τους περισσότερους κατοίκους, όπως άλλωστε και των άλλων χωριών της επαρχίας, να εγκαταλείψουν την πατρική γη και να ζητήσουν εργασία στα Ιωάννινα και οι πιο πολλοί στην Αθήνα.

Από στατιστικό πίνακα του 1911 της μητροπόλεως Βελλάς και Κονίτσης οι Χιονιάδες είχαν 455 κατοίκους, ενώ σύμφωνα με τα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας στα 1913 ήταν 300 κάτοικοι, στα 1920: 288, στα 1928: 280, στα 1940: 239, στα 1951: 65, στα 1961: 105, στα 1971: 14, στα 1981: 24 και στα 1991 ήταν 57 (ήλθαν από την Αθήνα για να αυξηθεί ο πληθυσμός!). Σήμερα μόνιμοι κάτοικοι είναι μόνο 7.

Το καλοκαίρι, όμως, πολλοί συνταξιούχοι Χιονιαδίτες εγκαταλείπουν τα Γιάννενα, την Αθήνα, το Αγρίνιο, το Βόλο και τα άλλα μέρη όπου είναι διασκορπισμένοι και ανεβαίνουν στη γη που μεγάλωσαν. Τους ακολουθούν τα παιδιά τους και τα εγγόνια τους και ζωντανεύει έτσι το χωριό, όπως τα παλιά καλά χρόνια, έστω και για τρεις μήνες.

Τις Κυριακές και τις γιορτές η κεντρική εκκλησία του χωριού, ο Άγιος Αθανάσιος, γεμίζει με πιστούς. Πριν μεταφερθεί το χωριό στη σημερινή του θέση, η εκκλησία αυτή ήταν ξωκκλήσι. Το 1866, όπως διαβάζει κανείς σε επιγραφή, ανακαινίστηκε, μεγάλωσε και πήρε τη σημερινή της μορφή.

Εδώ βρίσκονται έργα των αγιογράφων του χωριού από τον 17ο αι., ενυπόγραφα και ίσως και πριν απ' αυτόν, όπως δείχνουν με την τεχνοτροπία τους πολλές ανυπόγραφες εικόνες. Στον Άγιο Αθανάσιο φυλάσσονται και τα οστά του Κοσμά του Αιτωλού καθώς και του Αγίου Χαραλάμπους.

Το χωριό έχει επίσης 4 ξωκκλήσια: τον Άγιο Νικόλαο, που ήταν η κεντρική εκκλησία του πρώτου χωριού. Χτίστηκε προ 400 ετών. Την Αγία Παρασκευή, ηλικίας 100 ετών. Την Παναγία, ηλικίας 200 και πλέον ετών και το ξωκκλήσι του Προφήτη Ηλία της ίδιας ηλικίας.

Οι Χιονιάδες πανηγυρίζουν στις 20 Ιουλίου, εορτή του Προφήτη Ηλία. Άλλοτε ο εορτασμός γινόταν ψηλά στο βουνό, στη θέση Φανάρι. Προηγούνταν η Θεία Λειτουργία στο εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία και μετά άρχιζε η διασκέδαση που κρατούσε ως αργά το βράδυ και συνεχιζόταν μετά στο χωριό ως τις πρωινές ώρες της άλλης μέρας. Σήμερα το πανηγύρι γίνεται στο κέντρο του χωριού και οι απανταχού Χιονιαδίτες δίνουν το παρόν τη μέρα αυτή και κάτω από τον αιωνόβιο πλάτανο (ηλικίας 400 ετών) στήνουν το χορό με τους ήχους των παραδοσιακών συγκροτημάτων της περιοχής μας.

Οι Χιονιάδες, το χωριό των αγιογράφων, με τη μακραίωνη ιστορία τους, προσφέρονται τόσο για θερινές όσο και για χειμερινές διακοπές. Δυστυχώς όμως η τουριστική υποδομή είναι ανύπαρκτη, όπως και στα περισσότερα χωριά της επαρχίας μας, και ο επισκέπτης βρίσκει υποτυπώδη περιποίηση από το εποχιακό καφενείο του χωριού.

Ας ελπίσουμε τόσο η πολιτεία αλλά και οι φιλοπρόοδοι νέοι του χωριού με τη δραστήρια Αδελφότητά τους, «Ο Άγιος Αθανάσιος», που εδρεύει στην Αθήνα, να ενδιαφερθούν για την τουριστική αξιοποίηση του χωριού.

Βιβλιογραφία

- Γεωργίου Παϊσίου ιερέως, *Αγιογραφία και αγιογράφοι Χιονιάδων*
Γεωργίου Παϊσίου ιερέως, *Τα σχολεία των Χιονιάδων επί Τουρκοκρατίας*
Κίτσου Μακρή, *Χιονιαδίτες ζωγράφοι*

Το κείμενο του συνταξιούχου δασκάλου και προέδρου του χωριού μας, Ευριπίδη Ζωγράφου, είναι άριστος οδηγός για κάθε ξένο που θέλει να μάθει για το χωριό μας αλλά και για μας που δεν ξέρουμε πολλά.

Για τις πηγές που αντλεί μερικά στοιχεία, έχουμε να κάνουμε κάποιες παρατηρήσεις:

1. Το όνομα του χωριού: Ο Κίτσος Μακρής είναι ο μοναδικός που έδωσε την εκδοχή των «μεταφορέων χιονιού», στηριζόμενος σε κείμενα άλλου συγγραφέα για άλλες περιοχές της Ηπείρου.

Η μεταφορά χιονιού -που καμία παράδοση δεν διασώζει- με ζώα από δύσβατους δρόμους πολλά χιλιόμετρα απόσταση από τα αστικά κέντρα φαίνεται μάλλον απίθανη. Άλλωστε χιόνια υπάρχουν άφθονα και σε κοντινότερα από τις πόλεις Ηπειρώτικα βουνά.

2. Για τις ρίζες της αγιογραφίας: Οι τρεις εκδοχές που αναφέρει ο π. Γ. Παΐσιος δεν είναι τεκμηριωμένες. Εφόσον η χιονιαδίτικη ζωγραφική φαίνεται επηρεασμένη από του Αγίου Όρους πιθανόν κάποιοι Χιονιαδίτες που βρέθηκαν εκεί προσκυνητές ή εργαζόμενοι σε άλλες εργασίες να μετέφεραν την αγιογραφική τέχνη.

Άλλη πιθανότητα είναι να μεταφέρθηκε από άλλα χωριά που έβγαζαν ζωγράφους παλαιότερα από τους δικούς μας (π.χ. Λινοτόπι Καστοριάς, Καπέσοβο κ.ά.)

3. Η χρονολόγηση των έργων: Δύσκολο να πούμε πότε χρονολογούνται τα παλαιότερα χιονιαδίτικα έργα. Το παλαιότερο φαίνεται πιθανό να είναι του 17ου αι. Λίγα έργα υπάρχουν του 18ου αι. και περισσότερα του 19ου αι. και μετά.

Οι παλαιότερες χρονολογημένες τοιχογραφίες είναι του 1764 (Πεντάλοφος Μακεδονίας) και εικόνα του 1747 (Βούρμπιανη).

Η Συντακτική Επιτροπή

Όψη κασέλας, οικ. Γιάννη Παΐσιου,
«1890 Ιουλίου 21»

Στέφανος Ζωγράφος

Χιονιαδίτικες τέχνες*

Εργασία όχι όνειδος, αεργία γαρ όνειδος. Όλα σοφά, όλα σωστά και όλα λογικά τα παρά των αρχαίων φιλοσόφων μας λεχθέντα, γραφέντα και διασωθέντα. Και το υπό του Αποστόλου των Εθνών Παύλου λεχθέν: «Ο μη εργαζόμενος μη εσθιέτω», βαρύνουσα σημασίας είναι και από τις πέντε αυτές λέξεις βιβλίο ολόκληρο μπορεί να γραφεί. Πού αλήθεια σκοπεύουμε να καταλήξουμε; Οπωσδήποτε στο συμπέρασμα πως όλοι μας στα χρόνια της στον επάνω κόσμο ζωής μας, απαραίτητα πρέπει και επιβάλλεται να διαλέγουμε ένα επάγγελμα, να μαθαίνουμε μια τέχνη, για να μπορέσουμε έντιμα να φθάσουμε στο τέρμα.

Το δρόμο αυτό της ζωής, τον τίμιο και λογικό, στενό και δύσκολο και όχι πλατύ και ευκολοδιάβατο, που οδηγεί πολλάκις σε τόπους όπου υψώνονται κυπαρίσσια και σταυρών πλήθος, αυτόν το στενό δρόμο ακολούθησαν και ακολουθούν και θα διανύουν και οι χωριανοί μας. Έτσι θυμούμαστε Χιονιαδίτες αγιογράφους, διακοσμητές, κτίστες, ξυλουργούς, ελαιοχρωματιστές, αμμοκονιαστές, των γραμμάτων ανθρώπους, όπως και τον κερδών Ερμήν ακολουθήσαντες. Θα αφήσω όλους τους άλλους και θα ασχοληθώ με τους τελευταίους, δηλαδή μπακάληδες, μικρεμπόρους και μεγαλεμπόρους Χιονιαδίτες στα τελευταία τουλάχιστον χρόνια, εκατό περίπου, πιστεύοντας πως κάτι προστίθεται - έστω και όχι τόσο σημαντικό- στην όλη του χωριού μας ιστορία προς γνώσιν εκείνων που ζουν σήμερα και εκείνων που έρχονται παρελαύνοντες στο χιονιαδίτικο στερέωμα. Για τους άλλους: τεχνίτες ξύλου, πέτρας, άμμου και ελαιοχρωμάτων έχομε καιρό μπροστά μας για να καταπιαστούμε και αν το χάσουμε το τραίνο δεν θα λυπηθούμε και πολύ γιατί άλλοι ξεπροβάλλουν «πολλά κάρρονες τε από ημάς»!!!

Και αρχίζουμε από τους μικρομπακάληδες μέσας στους Χιονιάδες.

1. Γιάννης Σκούρτης. Ο πατέρας του Χριστόδουλου Σκούρτη -απέθανε κατά το 1916 αν δεν με απατά η βλαμμένη μου μνήμη. κρατούσε μπακάλικο στο σπίτι του και αχολούνταν και με μελίτσια. Τον θυμάμαι καλά. Ήταν λεβεντόγερος.

2. Χριστόδουλος Σκούρτης. Παιδί του Γιάννη. Συντηρούσε μπακάλικο στο σπίτι και αυ-

* Το κείμενο του αείμνηστου δάσκαλου του χωριού μας είναι του 1985.

τός-πιο πλούσιο από το πατρικό- διατηρούσε μελίσσια και εξασκούσε συνάμα το επάγγελμα του ράφτη των τοπικών γυναικείων φορεμάτων -σιγκουνιών- όλα εκεί σαράντα και περισσότερα χρόνια. Μάλιστα δε διετέλεσε και πρόεδρος του χωριού πολλά χρόνια και εξεμέτρησε το ζην στους Χιονιάδες. Ήταν ο πιο μεγάλος μπακάλης απ' όλους τους άλλους.

3. Ιωάννης Βούρης. Μικρομπακάλης και αυτός. Το μπακάλικό το είχε στο σπίτι του και διετέλεσε και μουχτάρης -πρόεδρος κοινότητας- ελάχιστο του χρόνου διάστημα και μάλιστα επί Τουρκοκρατίας. Απέθανε στα Γιάννενα αφού πλησίασε τα εκατό χρόνια.

4. Κύρκας Ζωγράφος και Βασίλης Δημητριάδης του Κων/νου και της Ελένης, πρώτα εξαδέλφια και συνεταίροι για λίγα χρόνια σε μαγαζί εκεί που είναι σήμερα η βρύση στο κέντρο του χωριού. Και οι δύο εκτός ζωής σήμερα. Ο Κύρκας στις Χιονιάδες και ο δεύτερος στα Γρεβενά Μακεδονίας παρέδωσαν το πνεύμα.

5. Ιωάννης Παΐσιος, σύζυγος της Δημητρούλας, το γένος Διονύση Ευαγγέλου. Μικρό μπακάλικό στο σπίτι του με λίγα πραγματάκια μέσα. Κάπου κάπου έσφαζε και κανένα αρνάκι ή κατσικάκι. Ιδιαίτερη συμπάθεια είχε στις βετούλες, ήτοι δίχρονα θηλυκά κατσίκια. Τον ξεπερνούσε στο σφάξιμο ο Χριστόδουλος.

6. Δημήτριος Πρωτόγερος με το παρατσούκλι Δρέκης. Πατέρας των Κωνσταντίνου, Λάζου, Ευανθίας, Τριανταφυλιάς και Στασινής. Πολλά χρόνια μικρομπακάλης στο χωριό και το μπακάλικό εκεί όπου το ερειπωμένο σπίτι του σήμερα, δίπλα στο του Λάμπρου Πρωτόγερου. Ήταν ειδικός στο φκιάσιμο γλυκού από κολοκύθα σε μικρά κομματάκια βουτηγμένα στο μέλι, γιατί διατηρούσε και μελίσσια.

Σ' αυτόν έστελναν τα μικρά παιδιά του σχολείου οι πιο μεγάλοι μαθητές δίνοντάς τους καμιά δεκάρα ή και πεντάρα ακόμα να πάνε στο μπακάλη και να του ειπούν: «Μπάριμπα δώσε μας μια δεκάρα σηκοβάρα» και εκείνος σηκωνόταν από το κάθισμα και έδινε στο παιδί ένα ξεγυρισμένο μπάτσο και τούλεγε: «Να ένα σηκοβάρα».

7. Πασχάλης Ζωγράφος του Κων/νου και της Γεωργούλας. Μικρομπακάλης πολλά χρόνια στο παλαιό τους σπίτι, κληρονομιά από τη μάνα -το Χρηστάδικο- δίπλα στο σπίτι της Μαριγώς σήμερα. Χρόνια έκαμε και τον τσαγκάρη-μπαλωματή.

Ήταν ραχητικός. Έμεινε ανύπαντρος και απέθανε κατά το 1936 από πνευμονία. Σήμερα ζει στα Λεχαινά Πελοποννήσου ο αδελφός του Αρίστιππος, ηλικίας ενενήντα επτά χρόνων.

8. Αριστοτέλης Πρωτόγερος, αδελφός του Δημήτρη, άνδρας της Ματούλας και πατέρας των Νικόλα, Αποστόλου, Λάμπρου και Πηνελόπης, μητέρας αυτής του Θωμά Χρήστου και του αδελφού μου Τάσου, άρα και μητριάς του γράφοντος κατά συνέπειαν και συγκατάβασιν.

Είχε το μπακάλικό στο κέντρο του χωριού στο χώρο ανάμεσα βορινού τοίχου του άνω σχολείου και της βρύσης εκεί.. Λίγο καιρό το κράτησε, γιατί περισσότερα έπινε παρά οικονομούσε. Και έτσι έσβησε το κεφάλαιο και δεν φάνηκε κέρδος. Εχρημάτισε

και πρόεδρος της κοινότητας και μάλιστα όταν ήταν πολύ πιωμένος -ίσως υπουργός Ναυτικών- έλεγε και ξανάλεγε: «Κρατώ τη βούλα του χωριού, είμαι κοτζαμπάσης» και τόσα άλλα φαιδρά.

9. Αλέκος Σκούρτης του Χριστόδουλου και της Ευφροσύνης το γένος Νικολάου Φίλη. Στο σπίτι του πατέρα του και στο κέντρο του χωριού κράτησε πολύ διάστημα το μπακάλικο μετά την αποχώρηση του πατέρα του. Διετέλεσε και πρόεδρος της κοινότητας αρκετά χρόνια και εξυπηρέτησε το χωριό εις βάρος πάντοτε των δικών του συμφερόντων. Ίσως συνηγορούσε σ' αυτό και το νεαρόν τότε της ηλικίας του. Άλλωστε πρόκειται περί χρόνων δύσκολων και μαύρης εποχής, γιατί πόλεμος με Ιταλούς, χρόνια Κατοχής, Εμφύλιος κ.λπ. κ.λπ. Τον Αλέκο Σκούρτη θα τον συναντήσωμε και πιο κάτω, ως έμπορον πλέον στην Κόνιτσα και στην Αθήνα.

10. Και φθάνουμε τώρα στον Θωμά Χρήστου του Ευαγγέλου και της Πηνελόπης. Τον συναντάμε μικρομπακάλη στο μεγάλο δωμάτιο του παλαιού σχολείου που το χρησιμοποιεί και σαν καφενείο και ως παντοπωλείο. Είναι τα χρόνια μεταξύ 1946 και 1948 περίπου. Τα σχέδια του πράγματι μεγάλα και οι σκέψεις του λογικές και όχι καταφρονητές, πιστεύοντας πως το χωριό που άρχισε ήδη να ρημάζει, πολύ σύντομα θα ξαναβρεί την πρώτη του ζωή και κίνηση, πράγμα που δεν έγινε και ούτε πρόκειται μελλοντικά να συμβεί, και έτσι το έκλεισε γρήγορα το μαγαζάκι και τράπηκε προς Κόνιτσα και Κεράσοβο αναζητώντας καλύτερη τύχη, όπως και έγινε. Για το Θωμά Χρήστου θα επανέλθουμε.

11. Μετά τον Θωμά Χρήστου σ' αυτό το μαγαζί του κέντρου βρίσκουμε τον Χαρίλαο Φίλη του Δημητρίου και της Σεβαστίτσας. Αυτός έκανε τον μπακάλη και καφετζή πολλά χρόνια και εξυπηρέτησε τον εαυτόν του και το ίδιο το χωριό αφήνοντας καλό όνομα, όνομα τίμιου, ήσυχου και καλού ανθρώπου, δεδομένου μάλιστα ότι επί χρόνια συνεχή ήταν γραμματέας της κοινότητας και κατείχε σχετικές γνώσεις ιατρικής, όπως ενέσεις, βεντούζες και λοιπές συμβουλές σε αρρώστους του χωριού, πηγαίνοντας στα σπίτια και μη φειδόμενος κόπων και πόνων και όλα αυτά αφιλικερδώς. Όταν έφυγε από την υπηρεσία του και βγήκε στη σύνταξη, σύνταξη δημοσίου και όχι πλήρη, κατέβηκε στα Γιάννενα με τη σύζυγό του Χρύσω, φιλοξενούμενος από τα εκεί εγκατεστημένα κορίτσια του

*Ο Αλέκος Σκούρτης
στην πόρτα του μαγαζιού του
στο Σκουρτάδικο.*

Λαμπρινή και Αφροδίτη και εκεί παρέδωσε το πνεύμα του και εκεί κηδεύτηκε.

Τώρα, που σύρονται αυτές οι γραμμές, στο ίδιο καφενείο, από αρχές Μάη ως τα τέλη Οκτωβρίου, επί τέσσερα χρόνια συνέχεια βρίσκεται ο γαμβρός του Χαρίλαου, Λεωνίδας Παπαδιαμάντης -συνταξιούχος οικοδόμος- και μπορώ να ειπώ πως θα το κρατήσει κάμποσα χρόνια ακόμα. Αυτό εξαρτάται και από τη στάση των Χιονιαδιτών που επισκέπτονται το χωριό -ατομικά και οικογενειακά- κατά την ως άνω χρονική περίοδο, χωρίς βέβαια να αποκλείω και την καλή, από πάσης πλευράς, προς τους πελάτες συμπεριφορά του διευθύνοντος το καφενείο.

Με τους μικρομπακάληδες και καφετζήδες των Χιονιάδων τελειώσαμε πλέον και θα συνεχίσουμε με τους τοιούτους ανά την Κόνιτσαν, Γιάννινα, Αθήνα και αλλαχού ίσως. Και ως τότε ας βρεθούμε σε θέση αναμονής, εν υγεία διατελούντες, πάντοτε Θεού θέλοντος και συνθηκών ζωής προς του τας ευνοϊκώς παρουσιασθησομένων, αλλά και τούτων όχι πάντοτε, διότι άλλες οι βουλές των ανθρώπων και άλλα ο θεός κελεύει.

Κίτσος Μακρής

Οι «φυλές» των Χιονιάδων και η ηπειρώτικη χειροτεχνική-ζωγραφική*

Από τις τέσσερες μεγάλες πηγές των Ηπειρωτών χωρικών-ζωγράφων, το Καπέσοβο, τα Σουδενά, τους Χιονιάδες και τη Σαμαρίνα, ασφαλώς η πιο πλούσια πηγή είναι οι Χιονιάδες. Η Σαμαρίνα σήμερα βρίσκεται στο νομό Γρεβενών, στα σύνορα Ηπείρου και Μακεδονίας, ωστόσο πολιτιστικά ανήκει στον ηπειρώτικο χώρο. Χωρικούς-ζωγράφους έδωσαν πολλά ηπειρώτικα χωριά, όπως το Φορτόσι, το Καλέντζι και άλλα. Πολύ συχνά σημειώνουν στα έργα τους και τον τόπο καταγωγής τους. Ιδιαίτερα οι Χιονιαδίτες, δίπλα στο όνομά τους σχεδόν πάντα βάζουν το χωριό της καταγωγής τους σε διάφορους τύπους: «εκ Χιονιάδων», «εκ κώμης Χιονιάδες», «από χωρίον Χιονιάδες», «εκ Χιονιάδες», «Χιονιαδίτου», «Χιονιαδίτη», «Χιονιάδες». Αυτό φανερώνει έμμεσα πως οι Χιονιαδίτες ζωγράφοι είχαν καλή φήμη.

Η επίδοση πολλών από τους Χιονιαδίτες στη ζωγραφική είναι γνωστή από παλιά, γι' αυτό κυκλοφορεί και η φράση: «Χιονιαδίτης είσαι; Ζωγράφος είσαι!». Δεν θα αναφερθούμε εδώ στην ποιότητα της καλλιτεχνικής τους παραγωγής, και ιδιαίτερα της αγιογραφίας, που προκάλεσε και την έντονη αρνητική αντίδραση του Φώτη Κόντογλου. Χειροτεχνικά έργα, καλύπτουν τις λατρευτικές ανάγκες ενός μεγάλου μέρους της Βόρειας Ελλάδας, και πέρα απ' αυτή. Άλλωστε το επίπεδο δεν είναι το ίδιο σε όλους τους Χιονιαδίτες ζωγράφους. Υπάρχουν ανάμεσά τους καλοί, μέτριοι και κακοί. Τα προβλήματα που θα μας απασχολήσουν σήμερα είναι δύο, η καταγωγή της τέχνης τους και κυρίως η επαγγελματική τους συσσωμάτωση.

Χώρος έρευνας το χωριό Χιονιάδες, σκαρφαλωμένο στα κακοτράχαλα βουνά της Ηπείρου δίπλα στα αλβανικά σύνορα. Άλλοτε με εκατοντάδες κατοίκους και σήμερα μόνο με 16, κι αυτούς σε προχωρημένη ηλικία. Χορτάρισαν τα μονοπάτια, έρημα τα περισσότερα σπίτια, γκρεμίσματα παντού. Εικόνα ερήμωσης και φθοράς όχι πολύ διαφορετική και από άλλων ηπειρώτικων χωριών. Παλιότεροι πόροι του χωριού η κτηνοτροφία, η ζωγραφική και η ξυλογλυπτική. Σήμερα οι συντάξεις και η μικρή οικόσιτη κτηνοτροφία.

* Δημοσιεύθηκε στο «Βήμα της Κυριακής» στις 17-5-1977 και είναι η πρώτη εργασία του Κ. Μακρή για τους Χιονιαδίτες ζωγράφους μετά την επίσκεψή του στο χωριό μας.

Πώς δημιουργήθηκε η παράδοση αυτή σ' ένα απομονωμένο ορεινό χωριό; Σε ό,τι αφορά στην ξυλογλυπτική, ίσως η πλησιέστερη προς την αλήθεια ερμηνεία είναι η ακόλουθη. Η ξυλογλυπτική υπήρξε, από παλιά, τέχνη των βοσκών, αλλά σε μικρά κυρίως αντικείμενα για σπιτική και επαγγελματική χρήση, ρόκες, γκλίτσες, κουτάλια, σφοντύλια κ.λπ. Κάτω από ορισμένες συνθήκες και με την πίεση του μικρού κτηνοτροφικού εισοδήματος, είναι δυνατό να προχωρήσουν και σε πιο σύνθετες μορφές, όπως είναι η εκκλησιαστική ξυλογλυπτική.

Μαρινάδες και Πασχαλάδες ζωγράφοι

φων της εποχής τους και νομίζω πως τη ρίζα της πρέπει να την αναζητήσουμε στα πολύ πιο κοντινά και προσιτά Επτάνησα, με τη γνωστή ζωγραφική σχολή τους.

Μερικές προσπάθειες να κρατηθεί στους Χιονιάδες ύφος πλησιέστερο προς τη βυζαντινή παράδοση έμειναν χωρίς συνέχεια. Σα μια τέτοια προσπάθεια σημειώνουμε την εικόνα του Αγίου Αντωνίου*, που βρίσκεται στην εκκλησία του Αγίου Αθανασίου Χιονιά-

Στη ζωγραφική όμως δεν μπορούμε να επισημάνουμε ανάλογα σπέρματα. Μα και η βασική πρώτη ύλη, αντίθετα απ' ό,τι συνέβαινε με τη βαφική των μαλλιών, έπρεπε να έρθει από τόπους μακρινούς και με πολύημερα ταξίδια. Τοπική παράδοση, που την αναφέρει στο πολύτιμο συλλεκτικό βιβλίο του για τους χιονιαδίτες ζωγράφους ο ντόπιος παπα-Γιώργης Παΐσιος¹, μιλάει για μαθητεία νεαρών βλαχοποιημένων στην Ιταλία. Μα κι αν υποθέσουμε μαθητεία στο Άγιον Όρος, κι εκεί το ίδιο επικρατούσε. Άλλωστε και ζωγράφοι από άλλα χωριά, με σίγουρη μαθητεία στο Άγιον Όρος, την ίδια τεχνοτροπία ακολουθούν. Είναι η κοινή εικαστική διάλεκτος όλων των χειροτεχνών ζωγρά-

* Πρόκειται για την εικόνα του Αγ. Αθανασίου (Σ.Ε.).

δων, καθώς και μια μεταγενέστερη, αλλά πιο σοβαρή παραλλαγή της, πάλι στην ίδια εκκλησία.

Για την επαγγελματική οργάνωση και τη διδασκαλία της τέχνης στους Χιονιάδες έχουν διατυπωθεί πολλές εκδοχές, που φτάνουν ως την ύπαρξη οργανωμένης Σχολής Ζωγραφικής. Η έλλειψη γραπτών πηγών ή άλλων σίγουρων στοιχείων αφήνει το πεδίο ελεύθερο για κάθε μορφής εικασίες, από τις οποίες δεν ξέφυγε και ο υποφαινόμενος. Επαγγελματική οργάνωση και σταδιακή μαθητεία είναι αλληλένδετες σε μορφές χειροτεχνικών συσσωματώσεων.

Το εθνικό τους δίκαιο καθορίζει όχι μόνο τους όρους άσκησης του επαγγέλματος, αλλά και τα διαδοχικά στάδια της μαθητείας, με την αντίστοιχη ανάληψη ευθυνών στην παραγωγική διαδικασία. Ειδικά στη ζωγραφική, οι μικροί μαθητευόμενοι αρχίζουν από βοηθητικές δουλειές, όπως το τρίψιμο των χρωμάτων και το καθάρισμα των πινέλων ύστερα προχωρούν στο γέμισμα ομοιόχρωμων επιφανειών και διαδοχικά αναλαμβάνουν περισσότερο υπεύθυνα καθήκοντα, ώσπου να φτάσουν στη σχεδίαση και το δούλεμα των λεπτομερειών. Οι επαγγελματικές αυτές οργανώσεις δεν είχαν σταθερή μορφή². Ήταν προσαρμοσμένες στο είδος και στις ανάγκες της οικονομικής δραστηριότητας σε κάθε τομέα. Για τους βιοτέχνες υπήρχαν τα ισνάφια ή ρουφέτια, για τους εμπόρους οι κομπανίες ή συντροφίες, για τους κτηνοτρόφους τα τσελιγκάτα και ποικίλες μορφές για τους ναυτικούς και τους στρατιωτικούς. Το 16ο αιώνα έχουμε στην ενετοκρατούμενη Κρήτη «Αδελφότητα» ζωγράφων, στην οποία συμμετέχει και ο νεαρός Μενέγος (Δομνίκος) Θεοτοκόπουλος.

Μετά από επίπονες έρευνες έφτασα στο συμπέρασμα πως οι ζωγράφοι των Χιονιάδων δεν ακολούθησαν τη συντεχνιακή επαγγελματική συσσωμάτωση, αλλά το χωρισμό σε φάρες, κοινωνικές ομάδες που στηρίζονται στην κοινότητα καταγωγής. Πρώτη νύξη για να στραφεί η έρευνα προς την κατεύθυνση αυτή την έδωσε μια από τις πρώτες επιγραφές του ζωγράφου Παγώνη στο Πήλιο. Νεόφερτος ακόμα, κρατάει την ηπειρώτικη προφορά του ονόματός του και θυμάται τη φάρα στην οποία ανήκει.

Σε κιονόκρανο της Αγίας Μαρίνας Κισσού, στα 1802, ανάμεσα σε πολλά άλλα γράφει: «χειρ δωρεούντος παγούνι κωσταντί εκ φυλής πασχαλάδες». Η επιγραφή αυτή έβαζε πολλά ερωτήματα, που τελικά βρήκαν την απάντησή τους, εκτός από ένα: Τι σήμαινε εκείνο το «εκ φυλής πασχαλάδες». Ο Χριστόφορος Περραιβός στην *Ιστορία του Σουλίου και Πάργας*, που τύπωσε στα 1857, γράφει στη σελίδα 17: «Εις τα τέσσαρα τούτα χωρία υπάρχουνσι διάφοροι φυλαί, φάραι κοινώς ονομαζόμεναι».

Σε άλλα σημεία του βιβλίου του αναφέρεται στη «φυλή των Βοτζαραίων», στη «φυλή των Ζερβαίων» κ.λπ., δηλαδή σε γνωστές σουλιώτικες φάρες. Ας σημειώσουμε εδώ, για το σημερινό αναγνώστη, πως η λέξη φάρα πολύ αργότερα πήρε υποτιμητική σημασία. Ο παπα-Γιώργης Παΐσιος πολλές φορές, στα βιογραφικά στοιχεία για χιονιαδίτες ζωγρά-

φους, δίπλα στα ονοματεπώνυμα τους σημειώνει «εκ της γενεάς Πασχαλάδων», «εκ της γενεάς Τσατσαίων Πασχαλάδων», «Μαρινάς», χωρίς να δίνει άλλη εξήγηση. Τελικά η επιτόπια έρευνα απέδειξε πως οι χιονιαδίτες ζωγράφοι ανήκαν σε δυο βασικές φάρες, στους Πασχαλάδες και στους Μαρινάδες. Φυσικά, δεν επιδίδονταν όλοι οι άντρες κάθε φάρας στη ζωγραφική.

Η κτηνοτροφία παρέμενε βασικός πόρος βιοπορισμού και ίσως μια κάποια στρατιωτική οργάνωση να τους συνέδεε. Οι Πασχαλάδες κατοικούσαν στη συνοικία που βρίσκεται βορειοδυτικά από το κέντρο του χωριού και είχαν για κοινό τους εργαστήριο, όπου γινόταν και η μαθητεία των νέων ζωγράφων, ένα πολύ ψηλό κτίριο, που οι ντόπιοι το έλεγαν «κούλα των Πασχαλάδων». Ας θυμηθούμε εδώ πως ο Σουλιώτης Λ. Κουτσουνίκας στην *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, σημειώνει πως τα σπίτια των αρχηγών κάθε φάρας «ήσαν κατά το μάλλον πύργοι οχυροί».

Η κούλα των Πασχαλάδων έπεσε εδώ και σαράντα περίπου χρόνια και στη θέση της έχτισε καινούργιο σπίτι παραθερισμού ένας από τους απογόνους των Πασχαλάδων, ο συνταξιούχος δάσκαλος Στέφανος Ζωγράφος, πολύτιμος συμπαραστάτης μου στις σχετικές έρευνες. Εννοείται πως πολλοί εργάζονται και στα σπίτια τους, κυρίως από τα μέσα του 19ου αιώνα. Σώζεται σε καλή κατάσταση το σπίτι όπου εργάστηκαν οι Πασχαλάδες ζωγράφοι Γεώργιος, Ματθαίος, Ζήκος, Απόστολος, Σωκράτης και Κωνσταντίνος.

Από τη φάρα των Πασχαλάδων αποσπάσθηκε, στα τέλη του 18ου αιώνα, ένα παρακλάδι της, οι Τσατσαίοι Πασχαλάδες ή σκέτα Τσατσαίοι. Οι Μαρινάδες κατοικούσαν λίγο χαμηλότερα. Σώζεται, παρατημένο και πνιγμένο στην άγρια βλάστηση το κοινό τους εργαστήριο. Η οικογενειακή διαδοχή στο επάγγελμα του ζωγράφου διαπιστώνεται πολλές φορές, π.χ. Κωνσταντής Χιονιαδίτης (παππούς) - Παγώνης Χιονιαδίτης κι ύστερα Δρακιώτης (γιος) - Αθανάσιος Παγωνίδης κι ύστερα Παγώνης (εγγονός).

Εδώ διαπιστώνουμε και το σχηματισμό των επωνύμων σε ανθρώπους μιας φάρας. Η αλλαγή του επωνύμου δεν σημαίνει αποκοπή από τη φάρα, που κρατάει πάντα το όνομα του γενάρχη με περηφάνεια, κάτι αντίστοιχο με τους θεούς ή ήρωες γενάρχες των αρχαίων αθηναϊκών «φυλών». Περιττό να σημειώσω πως εδώ δεν βλέπω κάποια «συνέχεια», αλλά απλή αντιστοιχία παρόμοιων κοινωνικών διαπλοκών.

Τώρα πρέπει να εξετάσουμε γιατί οι αρχικά κτηνοτροφικές «φυλές» των Χιονιάδων εξελίσσονται κατά ένα ποσοστό σε χειροτεχνικές ή έστω μικτές, χωρίς να πάρουν τη μορφή ιωναφιού παρ' όλο που «στο τέλος του 18ου αιώνα βρισκόμαστε μπροστά στο φαινόμενο: η κτηνοτροφική πατριά, που η συνείδησή της ήταν σχεδόν απόλυτα δεσμευμένη από το ένστιχτο, τώρα κάτω από την επιρροή των αστικών ορεινών κέντρων, ελευθερώνεται από το ένστιχτο, πλουτίζεται από την αστική ιδεολογία», όπως σημειώνει ο Μ.Μ. Παπαϊωάννου στα σχόλια των «Απάντων» του Περραιβού³.

Τον πρώτο λόγο τον σημειώσαμε πιο πάνω, πολλές από τις φάρες έχουν μικτό χαρα-

κτήρα, κτηνοτροφικό και χειροτεχνικό. Στους ορεινούς πληθυσμούς των χωριών της Ηλείου -αυτά μας ενδιαφέρουν εδώ- το μεγαλύτερο ποσοστό της παραγωγικής δραστηριότητας κατέχει η πρωτογενής παραγωγή, κτηνοτροφία, γεωργία, υλοτομία, για εσωτερική κυρίως κατανάλωση και λιγότερο για εμπορία. Η φτώχεια φυσικών πόρων οδηγεί ένα μέρος του πληθυσμού σε μεταποιητικές δραστηριότητες και είναι γνωστή η επίδοση των ηπειρωτών σε διάφορες μορφές χειροτεχνίας και στην οικοδομική. Πολύ περιορισμένη είναι η προσφορά υπηρεσιών: δάσκαλοι, κομπογιανίτες, μεταφορείς... Κοντά σ' αυτό πρέπει να προσθέσουμε πως ο θεσμός έχει κάποιαν αντοχή στο χρόνο, διατηρείται κι όταν πια έχουν αλλάξει οι συνθήκες τις οποίες εξυπηρετούσε μένει σαν ένα σχήμα χωρίς περιεχόμενο.

Από τα λιγοστά στοιχεία, που προς το παρόν κατέχουμε, βγαίνει το συμπέρασμα πως οι «φυλές» των χιονιαδιτών ζωγράφων είχαν δομή και λειτουργία μεταποιητικής συντεχνίας. Σήμερα, βέβαια, η ζωγραφική θεωρείται προσφορά υπηρεσιών, μα στην εποχή εκείνη αντιμετωπίζεται σαν μεταποιητική δραστηριότητα, αντίστοιχη με του χαλκουργού, του ασημιτζή, του λιθογλύφου κ.λπ. Πρόκειται, όπως το σημειώσαμε και από την αρχή, για χειροτεχνικού χαρακτήρα ζωγραφική.

Φαίνεται πως οι σχέσεις ανάμεσα στις δύο φάρες δεν είναι εχθρικές, αφού σημειώνονται και επιγαμίες. Έτσι, η Χρυσώ, κόρη του Πασχαλά ζωγράφου Ζήκου Γεωργίου παντρεύεται το Μαρινά ομότεχνό του Αναστάσιο Κ. Ζωγράφο, και μ' αυτόν κάνει δύο άλλους ζωγράφους, το Χριστόδουλο και το Θωμά, που ανήκουν πια στη φυλή των Μαρινιάδων. Ας σημειωθεί εδώ πως πολλοί, και από τις δύο φάρες, έπαιρναν το επάγγελμά τους για επώνυμο: Ζωγράφος, όπως έγινε και με άλλα επαγγέλματα, Βαγενάς, Χαλκιάς, Μαραγκός, Σαράφης. Η εξωγαμία, δηλαδή ο γάμος ανάμεσα σε άτομα από διαφορετικές ενώσεις ήταν σε παγκό-

Ο ζωγράφος Νικόλαος Παπακώστας

σμια κλίμακα επιθυμητή και πολλές φορές επιβεβλημένη για λόγους ευγονίας που είχαν διαπιστωθεί εμπειρικά⁴.

Με αφετηρία το χωριό τους, όπου τους χειμωνιάτικους μήνες δούλευαν φορητές εικόνες, ξεχύνονταν οι χιονιαδίτες ζωγράφοι προς διαφορετικές κατευθύνσεις για να αναλάβουν τοιχογραφικές εργασίες και να πουλήσουν τις έτοιμες εικόνες. Μερικές φορές έμεναν μόνιμα σε τόπους όπου υπήρχε αρκετή δουλειά, παντρεύονταν και ντόπιες, όπως έκανε ο Παγώνης στη Δράκια του Πηλίου⁵. Έργα τους συναντούμε στη Βούρμπιανη, στη Σταριτσιάνη Καστοριάς, στο Αυγερινό Μακεδονίας, στο Πεντάλοφο, στη Βήσσανη, στα πηλιορείτικα χωριά Δράκια, Ανήλιο, Κισσός, Νεοχώρι Μακρυνίτσας, στο μοναστήρι της Κλεισούρας, στην Πρεμετή, στο Τσεπέλοβο, στο Βρυσοχώρι και στο Σκαμνέλι Ζαγοριού, στην Πυρσόγιαννη, στην περιφέρεια Αγρινίου, στο Καλλιφώνι Καρδίτσας και σε πολλά άλλα χωριά.

Οι χιονιαδίτες ζωγράφοι εκτός από το κύριο αγιογραφικό τους έργο, καλλιέργησαν και άλλους τομείς της τέχνης τους, όπως το τοπίο (Παγώνης: Αγία Μαρίνα Κισσού, παράσπιτο Τριανταφύλλου στη Δράκια) την προσωπογραφία (Χριστόδουλος Γεωγράφος: προσωπογραφίες των γονιών του, Παγώνης: Ρήγας, Υψηλάντης), τις ιστορικές σκηνές (Αναστάσιος Παπακώστας-Μαρινάς: σπίτι του Ράδου στο Τσεπέλεβο), τη διακόσμηση προσόψεων από κασέλες (σπίτι του Σ. Ζωγράφου στους Χιονιάδες) και τη νεκρή φύση (Παγώνης: Αγία Μαρίνα Κισσού, Άγιος Δημήτριος Νεοχωριού).

Το σημείωμα τούτο είναι μια πρώτη προσέγγιση στο θέμα, μια υπόδειξη για το δρόμο που ίσως πρέπει να ακολουθήσουν νεότεροι ερευνητές και σε άλλα χωριά με παρόμοια κοινωνική δομή και αντίστοιχες δραστηριότητες, χωρίς να προδικάζει και τα τελικά συμπεράσματα. Η έρευνα γύρω από τον παραδοσιακό μας πολιτισμό προχωρεί πέρα από τη συλλογή υλικού, που φυσικά πρέπει να συνεχισθεί, και από την καλαισθητική αποτίμηση, σε πιο σύνθετες και ουσιαστικές μορφές.

Σημειώσεις

1. Γεωργίου Παϊσίου, ιερέως, *Αγιογραφία και Αγιογράφοι των Χιονιάδων*, Ιωάννινα, 1962, σ. 8.
2. Δεν υπάρχει μεγάλη συνθετική εργασία για τα ισνάφια και ρουφέτια στην Ελλάδα, μόνο μερικές μονογραφίες. Σχετική βιβλιογραφία βλ. στο: Νικ. Πανταζοπούλου, *Ελλήνων συσσωματώσεις κατά την Τουρκοκρατίαν*, Αθήνα, 1958.
3. Χριστ. Περραιβού. *Άπαντα*, Πρόλογος Νίκου Βέη, Επιμέλεια και σχόλια Μ.Μ. Παπαϊωάννου, Αθήνα, 1956, σ. 83.
4. Φ. Ένγκελς, *Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους*, Αθήνα, 1966, σ. 100, 103 κ.ά.
5. Κίτσου Α. Μακρή, *Η λαϊκή τέχνη του Πηλίου*, Αθήνα, 1976, σ. 209.

Ιωάννης Χρηστίδης

Βιογραφικόν σημείωμα **αιμνήστου ιερέως Παΐσιου Γεωργίου, εκ Χιονιάδων-Κονίτσης**

Παΐσιος Γεώργιος του Δημητρίου και Δεσποίνης, γεννηθείς το 1895, στους Χιονιάδες-Κονίτσης Ιωαννίνων.

Αποφοίτησε από την Αστική Σχολή Εκπαιδευτηρίων Βησσάνης Πωγωνίου. Την 24η Δεκεμβρίου 1921, μετά εξαετή θητεία απελύθη από τις τάξεις του Στρατού, με το βαθμό του Λοχίου.

Την 7η Φεβρουαρίου 1935, χειροτονήθηκε Διάκονος και στις 8-2-1935 πρεσβύτερος στον Ιερό Ναό Αγ. Νικολάου, Άνω Κονίτσης, υπό του τότε Μητροπολίτου Βελλάς-Κονίτσης, Κυρού Ιωάννου. Την 9η Φεβρουαρίου 1935 ανέλαβε εφημεριακά καθήκοντα στην ενορία Καβασίλλων-Κονίτσης. Την 9η Μαΐου 1936 μετετέθη στην ενορία Πηγής-Κονίτσης (Πεκλάρι). Την 1η Απριλίου 1940 μετετέθη στην ενορία Μοναστηρίου-Κονίτσης. Την 28η Οκτωβρίου 1942 μετετέθη στην ενορία Χιονιάδων.

Την 7η Ιουλίου 1950 έλαβε το πτυχίον (άριστα) του Εκκλησιαστικού Φροντιστηρίου Βελλάς, διετούς φοιτήσεως (Ανωτέρα Σχολή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης).

Την 1η Σεπτεμβρίου 1954 διορίσθηκε από την Ιεράν Μητρόπολιν Καστοριάς στην ενορία κωμοπόλεως Νυμφαίου-Φλωρίνης. Την 1η Σεπτεμβρίου 1959 επανήλθε εκ της Ι. Μητροπόλεως Καστοριάς και διορίσθηκε στην ενορία Δολού-Πωγωνίου. Την 1η Οκτωβρίου 1963 μετετέθη στην ενορία Καλλιθέας-Κονίτσης. Την 1η Σεπτεμβρίου 1971 μετετέθη στην ενορία Χιονιάδων. Συνταξιοδοτήθηκε την 1-12-1971.

Συνέγραψε πληθώρα άρθρων χρονογραφικού, λαογραφικού, θρησκευτικού, ιστορι-

Το σπίτι του παπα-Γιώργη Παΐσιου

Φωτογραφία: Γιάννης Χρ. Σκούρτης

Στο πανηγύρι του Άη Λια, Φανάρι 1936

κού περιεχομένου και βιβλία: *Αγιογραφία και αγιογράφοι Χιονιάδων, Τα σχολεία Χιονιάδων επί Τουρκοκρατίας, Μικρά συμβολή στην ιστορία επαρχίας Βελλάς και Κονίτσης, Αγ. Ιωάννης ο εκ Κονίτσης, Χρυσάνθος ο Λαϊνάς-Ιερομόναχος, Λαϊκές τέχνες των Χιονιάδων κ.ά.*

Για τα δύο πρώτα η Ακαδημία Αθηνών του απένειμε το 1965, Βραβείο «Εύφημης μνείας» για τη σπουδαιότατη προσφορά του προς τα ηπειρώτικα γράμματα.

Το 1961 μετά από εμπειριστατωμένη αναφορά του, την οποία επεκύρωσε και ο τότε Μητροπολίτης Κονίτσης, η Ιερά Σύνοδος της Ελλάδος κατοχύρωσε με «συνοδική επιστολή» τη γνησιότητα τεμαχίων οστού του Αγ. Κοσμά, τα οποία Χιονιαδίτες είχαν μεταφέρει από τη Β. Ήπειρο και φυλάσσονταν στον Ιερό Ναό Αγ. Αθανασίου Χιονιάδων.

Τα τελευταία έτη, πριν την εις Κύριον αποδημίαν του, είχε απωλέσει την όραση, με αποτέλεσμα να αδυνατεί να επιδίδεται στα προσφιλή του ενασχολήματα (μελέτη, συγγραφή) και να στεναχωρείται πολύ, αφού άφησε ημιτελή συγγραφικά έργα. Παρά την ασθένειά του δεν παρηπονέθη ουδέ προς στιγμήν, αλλά έως της τελευταίας του πνοής, προσήχευτο και εδόξαζε τον Ύψιστον, αναδειχθείς γίγας υπομονής και εγκαρτέρησης.

Η πραότης του, η εγκράτεια, η ευρυμάθεια, η σωφροσύνη, η καλοσύνη και η απαράμιλλη πίστη του είχαν γίνει γνωστά από τη δεκαετία του 1950 και πολλοί κληρικοί, ακόμη και Μητροπολίτες, τον συνεβουλεύοντο για πολύπλοκα θέματα.

Την 31-8-1982 απεβίωσεν στους Χιονιάδες, σε ηλικία 88 ετών και κατέλιπε πέντε τέκνα και δεκάδες εγγόνια και δισέγγονα.

Εμείς ευχόμεθα στον άξιο εγγονό του Χρηστίδη Ιωάννη, κληρονόμο του συγγραφικού του ταλέντου (ήδη κυκλοφορούν δύο βιβλία του, *Νεολαία και έγκλημα, Η χαραυγή της νίκης*) να βρει το χρόνο να ολοκληρώσει τα ημιτελή πνευματικά έργα του αιμνήστου Γ. Παΐσιου για το αγαπημένο μας χωριό τους Χιονιάδες.

Ιερεύς Γεώργιος Παΐσιος

Εορτολογικά σύμμεικτα εκ Χιονιάδων Κονίτισης

Πρώτη του έτους, εορτή του Αγ. Βασιλείου.

Αι γυναίκες στες Χιονιάδες το εθεώρουν ως καλόν οιωνόν να προσκαλούν τα παιδιά της γειτονιάς από το βράδυ, να πάνε το πρωί στα σπίτια τους για Χρόνια πολλά και τους έδιδαν ζαχαρικά, σταφίδες και σύκα.

6 Ιανουαρίου, έορτή των Θεοφανείων

Το απόγευμα, καθώς και την επομένην 7 Ιανουαρίου, αι νεανίδες στες Χιονιάδες μεταξύ άλλων τραγουδιών, πρώτον-πρώτον τραγουδούσαν εν χορώ και το της ημέρας ως εξής:

*Σήμερα είν' Αίφωτάς και Αίφωτισμός
κι αύριο είν' Αϊγιάννης κι Αϊπρόδρομος.
Σήμερα βαφτίζουν του Θεού παιδί
και το κράζουν Γιάννη κι Αϊπρόδρομο.*

20 Ιανουαρίου, του Αγ. Ευθυμίου

Αι γυναίκες στη Μόλιστα (συνοικία Μποτσιφάρι) πηγαίνουν τα μικρά παιδιά στην Εκκλησία για να τους διαβάσει ο Παπάς το Ευαγγέλιον, που ομιλεί ο Χριστός διά τα παιδιά, «Αφετε τα παιδιά ερχέσθω προς εμέ κ.τ.λ.». τούτο υποθέτω ότι προήλθεν εκ του Απολυτικίου του Αγίου, το οποίον -συν τοις άλλοις- διαλαμβάνει και την φράσιν «ότι επλήθυνέ σοι τέκνα».

27 Ιανουαρίου, του Αγ. Χρυσοστόμου

Στες Χιονιάδες, αι οικογένειαι, αι φέρουσι το του Παΐσιου επίθετον, κατά την ημέραν αυτήν «ύψωναν» και «υψώνουν τον Άγιον», εκ του λόγου ότι εις εκ των Προγόνων, ο Γενάρχης, ας είπωμεν, αυτών, διαβαίνων ένα χείμαρρον (=τον λάκκο τον Μουρσίτικο) εν ώρα καταιγίδος, παρεσύρθη υπό των υδάτων, και επικαλεσθείς τον Άγιον «Άγιε Χρυσόστομε, σώσε με και θα σε υψώνω», εσώθη, και έκτοτε οι απόγονοι αυτού και ημείς σήμερον με μεγάλην θρησκευτικήν ευλάβειαν «σηκώνομε ύψωμα», αφού πρώτον τελεσθεί η Θεία Λειτουργία.

1 Φεβρουαρίου, του Αγ. Τρύφωνος

Κάποιος την ημέραν αυτήν επήγαινε στ' αμπέλι για να κλαδέψει, κ' είχε στα χέρια

του το κλαδευτήρι. Στο δρόμο που πήγαινε τον αντάμωσε ένας άλλος και τον 'ρώτησε: «πού θα πας; – Πάω στ' αμπέλι να κλαδέψω. – Μα δεν είναι σήμερα η γιορτή του Αγίου Τρύφωνα; – Σαν είναι και τι; – Πρόσεξε εκεί που θα πας μη κόψεις τη μύτη σου. – Αμ' εγώ θα κάμω έτσι (και του έδειξε τον τρόπο του κλαδέματος), δεν θα κάμω έτσι (κ' έκαμε πάλιν την κίνησιν να του δείξει τον τρόπον) κ' επλησίασε το κλαδευτήρι τόσο πολύ προς το κεφάλι του, ώστε με την κίνησιν αυτήν, έκοψε πραγματικά τη μύτη του. Γι' αυτό και οι αγιογράφοι έκτοτε τον ζωγραφίζουν με το κλαδευτήρι στα χέρια.

Την ημέρα αυτή, μετά τη Θεία Λειτουργίαν, τελείται αγιασμός εις την Εκκλησίαν με του εξορκισμούς του Τρύφωνος, από τον οποίον παίρνουν οι Χριστιανοί και ραντίζουν τους κήπους και τα χωράφια των.

Στες Χιονιάδες, επειδή λόγω του μεγάλου υψομέτρου η καλλιεργήσιμος έκτασις είναι την εποχήν αυτήν σκεπασμένη με χιόνια, ο ραντισμός, ιδίως των αγρών, γίνεται την Παρασκευή της Διακαινησίμου.

2 Φεβρουαρίου, η εορτή της Υπαπαντής

«Η Παπαντή μαζεύει τις γιορτές με τ' αντί», αντί δε λέγεται το χονδρό στρογγυλό ξύλο του εργαλείου, εις το οποίον περιτυλίγουν το νήμα προς ύφανσιν. Και λέγεται αυτό, επειδή ο Φεβρουάριος και ο Μάρτιος δεν έχουν πολλές γιορτές.

Επίσης την ημέρα αυτή, αν είναι καλοκαιρία, λένουν: «Θα κάμει 40 μέρες καλοκαιρία». Αντιθέτως δε, αν είναι κακοκαιρία.

9 Μαρτίου, των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων

Σαράντα φάγε

σαράντα πιε

σαράντα δώσε

για τις ψυχές.

Την ημέρα αυτή έφτιαναν άλλοτε και πίτες με σαράντα πέτουρα.

Ψυχοσάββατον Μαρτίου

Κατά την ημέρα αυτή δεν ράπτουν διά της βελόνης, για να μη τζουμπίσουν (=κεντρίσουν) τα μάτια των νεκρών. Ευνόητον δε είναι, ότι κατά την παραμονήν του Σαββάτου βράζουν κόλυβα –τα τρισάγια λεγόμενα–, τα οποία μαζί με τα πρόσφορα τα πηγαίνουν στην Εκκλησία. Και τα μεν πρόσφορα του Σαββάτου φέρουν το αποτύπωμα ολοκλήρου της σφραγίδος, τα δε της Παρασκευής εσπέρας το της λαβής αποτύπωμα το φέρον τα γράμματα

ΙΣ	ΧΣ
ΝΙ	ΚΑ

Αυτά τα διαβάσει ο παπάς ψάλλων ορισμένα νεκρώσιμα τροπάρια και δεήσεις υπέρ αναπαύσεως των ψυχών των προσφιλών ενός εκάστου νεκρών, το δε πρωί τελείται η Θεία Λειτουργία, όπου και αναγιγνώσκεται ο Άμωμος, τα Νεκρώσιμα Ευλογητάρια, ο

Νεκρώσιμος Κανών κ.λπ., εις δε το τέλος της λειτουργίας ψάλλεται και πάλιν το Τρισάγιον και μνημονεύονται τα ονόματα των Τεθνεώτων.

Κρατούν δε και αργία. Γι' αυτό και λέγουν:

*Ανάθεμα ποιος δούλευε τρία καλά Σαββάτα.
Κρεατινής και Τυρινής, και τ' άλλο τ' Αϊθοδώρου.*

Τετάρτη της Α' Εβδομάδος των Νηστειών

Κατ' αυτήν τελείται η πρώτη προηγιασμένη λειτουργία. Οι έχοντες νεκρούς «αχρόνιγους» φτιάνουν κουλούρες, τες τεμαχίζουν χωρίς μαχαίρι και μοιράζουν εις το τέλος της Λειτουργίας στο εκκλησίασμα έξω στο χαγιάτι, διά να φαν κυρίως εκείνοι που 'βάσταξαν την τριήμερον νηστείαν (=το τριήμερο). Επίσης μοιράζουν και ηλιασμένα από το καλοκαίρι φέτες-φέτες μήλα και απίδια, ως και δαμάσκηνα ηλιασμένα.

25 Μαρτίου, εορτή του Ευαγγελισμού

Το πρωί του Ευαγγελισμού «περπατούν» τα παιδιά μεμονωμένα στα σπίτια των με κουδούνια στο χέρι και κουδουνίζουν στα δωμάτια, στα κατώγια, στες αυλές, στες καλύβες, και στ' αλώνια τραγωδώντας:

*Φευγάστε, φίδια και γκουστερίδια,
έφτακ' ο Βαγγελισμός
να σας κόψει το κεφάλι,
να το ρίξει στο ποτάμι,
να το φαν' τα τζιροπούλια
και τα μαύρα χελιδόνια.*

Η Ανάστασις του Λαζάρου

Τα της Εορτής του Λαζάρου και τα τραγούδια, είναι σχεδόν παγκοίμως γνωστά, με διαφόρους μόνον κατά τόπους παραλλαγάς.

Η Μεγάλη Παρασκευή

Την ημέρα αυτή, εκτός του θλιβερού άσματος «Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρ' ημέρα», έχομε και το άσμα του Επιταφίου, το οποίον τραγουδούν τα παιδιά, όταν πηγαίνουν να μαζεύσουν άνθη, χρησιμοποιούμενα υπό του ιερέως άμα τη αποκαθηλώσει.

*Άγιε Επιτάφιε,
πού είν' τα μανουσάκια σου;
και τα λουλουδάκια σου;
Για τα, για τα πο' ρχονται
την Παρασκευή το γιόμα...*

Το Πάσχα

Το απόγευμα μετά την Δευτέραν Ανάστασιν στες Χιονιάδες έστηναν αι γυναίκες το χορό στον Πλάτανο αδιακρίτως ηλικίας, και άρχιζαν το τραγούδι της ημέρας:

Σήμερα, Δέσπω, Πασκαλιά
 – μα το Χριστός Ανέστη –
κι όλην την εβδομάδα
 – μα τ' Αληθώς Ανέστη –
Δεν βγαίν' η Δέσπω στο χορό,
 – μα το Χριστός Ανέστη –
δεν βγαίνει στα τραγούδια
 – μα τ' Αληθώς Ανέστη –
Μόν' βγαίν' η Δέσπω η ορφανή,
 – μα το Χριστός Ανέστη –
στην πόρτα της και κλαίει,
 – μα τ' Αληθώς Ανέστη...

Επίσης και το ακόλουθον με τριπλή επωδόν:

Ο Κωνσταντούλας κίνησε
 – μα την Παναγιά –
στο δάσκαλο να πάει
 – μα το Χριστός Ανέστη –
Το καλαμάρ' αστόχησε
 – μα την Παναγιά –
γυρίζει να το πάρει
 – μα το Χριστός Ανέστη –
Στο δρόμο όπου 'πήγαινε
 – μα την Παναγιά –
στο δρόμο που πηγαίνει
 – μα το Χριστός Ανέστη –
βροίσκει τη σκύλα μητριά
 – μα τ' Αληθώς Ανέστη –
Με μήλα το ξεγέλασε
 – μα την Παναγιά –
με μήλα και με κάχτες (καρούδια)
 – μα το Χριστός Ανέστη...

Παρασκευή της Διακαινησίμου, της Ζωοδόχου Πηγής

Την Παρασκευή της Διακαινησίμου τα κορίτσια και οι νύφες στες Χιονιάδες παίρ-

νουν τον αγιασμό από την εορτή του Αγ. Τρύφωνος κι αυγά κόκκινα, και πηγαίνουν και ραντίζουν τα χωράφια, σπών' τ' αυγά, τρών' ολίγο και σκορπίζουν τα τσέφλια στα χωράφια. Τούτο έχει την ονομασία «Πάμε να γκυλίσωμε τ' αυγό».

Πάσχα, 1951, ο παπα-Γιώργης και οι κοπέλες του χωριού στο μεσοχώρι.

15 Μαΐου, του Αγ. Αχιλλείου Επισκόπου Λαρίσης

Την ημέρα αυτή δεν εργάζονται. Την φυλάττουν για να μη τους χαλάσει ο Άγιος τα σπαρτά με το χαλάζι.

Της Μεσοπεντηκοστής

Την Τετάρτη της Μεσοπεντηκοστής λένουν:

Σήμερα μεσιάζει το Χριστός Ανέστη.

20 Μαΐου

Εορτάζεται η ανακομιδή και μετακομιδή εις το Μπάρι της Ιταλίας του λειψάνου του Αγ. Νικολάου, Επισκόπου Μύρων της Λυκίας του Θαυματουργού. Και ιδίως εορτάζεται η εξ Ηπείρου διέλευσις του ιερού Αυτού λειψάνου. Διά τούτο και την ημέρα αυτή γίνεται λειτουργία, εις πολλά δε χωρία της Ηπείρου τελούν και πανηγύρεις.

Της Αναλήψεως

Την ημέραν αυτήν αι γυναίκαι στες Χιονιάδες δεν ρίχνουν το γάλα από τα οικόσιτα ζώα στο καρδάρι, που το μαζεύουν για να το κτυπήσουν, για να μη αναληφθεί το εξ αυτού εξαγόμενον βούτυρον. Επίσης στα γύρω χωριά των θειούχων λουτρών Καβασιλών και Πυξαριάς την ημέρα αυτή της Αναλήψεως πηγαίνουν –ιδίως αι γυναίκες– και λούζονται εις αυτά, για ν' αναληφθεί απ' αυτάς η κάθε τυχόν ασθένεια.

Το Ψυχοσάββατον

Τούτο είναι αφιερωμένον εις τας ψυχάς και κανείς δεν εργάζεται –ιδίως αι γυναίκες. Βράζουν δε και κόλυβα χάριν των ψυχών.

Υπάρχει δε και η δοξασία ότι αι ψυχαί είναι ελεύθερες από τη Μεγάλη Πέμπτη έως της Πεντηκοστής. Διά τούτο και λέγουν: «Η Μεγάλη Πέμπτη να 'ρχεται δυο φορές το χρόνο, κ' η Πεντηκοστή (=Ροσάλια) καμιά φορά».

Η Πεντηκοστή (= Ροσάλια)

Την ημέρα αυτή της Γονυκλισίας που διαβάζονται αι ευχαί του Μεγάλου Βασιλείου με την παράκλησιν προς τον Κύριον, όπως αναπαύσει τας ψυχάς των προσφιλών μας νεκρών γονέων, τέκνων και αδελφών ημών, αι γυναίκες στες Χιονιάδες και αλλαχού, φτιάνουν πίτες· από την προτεραίαν, τες τεμαχίζουν και τες μοιράζουν στο εκκλησίασμα, έξω στο χαγιάτι μετά το τέλος της λειτουργίας και της Γονυκλισίας χάριν των νεκρών.

11 Ιουνίου, των Αγ. Αποστόλων Βαρθολομαίου και Βαρνάβα

Στη Μόλιστα (συνοικία Μποτσιφάρι) αν και εργάσιμος η ημέρα, δεν εργάζονται. Γίνεται λειτουργία εις την οποίαν προσφέρουν δώρα όλες αι οικογένειες, διά να μη αρρωστήσουν και «σβαρνίζονται» στο στρώμα «σβάρνα-σβάρνα» όλο το χρόνο.

24 Ιουνίου, το Γενέθλιον του Προδρόμου

Τα κορίτσια αυτήν την ημέρα στες Χιονιάδες εμάζευαν σταυροβότανα και γιαννάκια, και με αυτά έπλεκαν στεφάνι, το οποίον ονόμαζαν «Άρτον», και το τοποθετούσαν καταλλήλως πάνω στη στέγη της Εκκλησίας, ακριβώς εις το μέσον.

Περί αυτού υπάρχουν και οι κατωτέρω διασωθέντες στίχοι ημιτελούς τραγουδιού:

*Άι Γιάννη σταυροβότανε
με τα πολλά λουλούδια
και τα πολλά γιαννάκια...*

Εδώ σχετικώς με το έθιμον της ημέρας αυτής και του τραγουδιού, η παράδοσις κάμνει σύγχυσιν μεταξύ των Γενεθλίων του Προδρόμου αφ' ενός και αφ' ετέρου με την Αποτομήν, και την Α' και Β' εύρεσιν της τιμίας κεφαλής αυτού ως εξής:

«Το κεφάλι του Προδρόμου εκεί που το 'βαλαν, 'φύτρωσαν τα γιαννάκια, γι' αυτό και το

είπαν γιαννάκι. Το 'σήκωσαν απ' εκεί και το 'βαλαν αλλού, και φύτρωσαν τα σταυροβότανα».

Το στεφάνι που έπλεκαν τον Άρτον, το διάλεξαν μόνον από κλάδον κερασιάς, και όχι από άλλο τι. Επεδίωκαν ώστε ο κλάδος αυτός να σχηματίζει σταυρόν εις το μέσον, τον οποίον εστόλιζαν κατόπιν με τα γιαννάκια και τα σταυροβότανα, και άλλα λουλούδια. Τα γιαννάκια* είναι φυτόν ύψους 30 έως 40 πόντους, ευώδες, και ως επί το πλείστον μονόκλωνο, παχύ και χνουδωτόν, χρώματος λευκοκίτρινου με άνθη μανουσακί. Το δε σταυροβότανον είναι και αυτό φυτόν του ιδίου με τα γιαννάκια ύψους, πολύκλωνο, με άνθη κυανά και ο κάθε κλώνος του σχηματίζει σταυρόν, εξ ου και το όνομα σταυροβότανον.

26 Ιουλίου, της Αγίας Παρασκευής

Στες Χιονιάδες οι φέροντες το επίθετο Χρήστου ή και Χριστίδη (12 περίπου οικογένειες) έχουν ως προστάτην των την Αγ. Παρασκευήν, και εξωκκλήσιον επ' ονόματι αυτής, ιδρυθέν προ αμνημονεύτων ετών. Κατ' αρχάς το είχαν κτίσει στην ομώνυμον τοπο-

Το παρεκκλήσι της Αγίας Παρασκευής

θεσίαν «Αγία Παρασκευή» εις λοφίσκον. Επειδή όμως ευρίσκετο στο δρόμο που περ-

* Υπάρχει στες Χιονιάδες και ομώνυμη τοποθεσία «Γιαννάκια» (στα Γιαννάκια) εις την οποίαν κατ' εξοχήν φύεται το φυτόν αυτόν.

νούσαν συχνά-πυκνά τουρκικά στρατεύματα από την Κολώνια, αποσπάσματα κ.λπ., το κατεδάφισαν, και το έκτισαν μέσα εις το δάσος «Κουρί». Η ανοικοδόμησις όμως αυτή εις άλλη θέσι έδωκε την αφορμή να κυκλοφορεί ο εξής θρύλος:

«Άμα οι γερόντοι 'χάλασαν την Άι Παρασιοβή και την έφιακαν στο Κουρί, 'πήγαν δυο άντρες, τα παλληκάρια της Άη Παρασιοβής, και τους έδερναν στον ύπνο που κοιμούνταν και τους έλεγαν: "Ημείς καλά ήμασταν, γιατί να μας σκώσετε απ' εκεί;" Απ' αυτόν το λόγο οι γερόντοι έφιακαν 'κόνισμα στην πρώτη εκείνη θέση, και έτσι έπαυσαν να τους δέρνουν στον ύπνο τους. Τα παλληκάρια της Αγίας, ήταν αυτοί που εορτάζονται την 'μέρα με την Άη Παρασιοβή (Ερμόλαος και Ερμοκράτης)».

Σημειωτέον όμως ότι, επειδή το δάσος εκεί ήτο πολύ πυκνόν και ενέπνεε τον φόβον εις τους εισερχομένους εις αυτό, και πολύ περισσότερον, επειδή κατά την εποχήν εκείνη της Τουρκοκρατίας εβασίλευεν η αναρχία, η κλοπή και τα κακοποιά στοιχεία, το κατεδάφισαν και εκείνο, και ανήγειραν και εκεί έτερον εικόνισμα, έκτισαν δε αυτό εις την είσοδον του δάσους, εκεί ακριβώς όπου είναι σήμερα.

11 Νοεμβρίου, του Αγ. Μηνά

Στα γύρω χωριά της Κόνιτσας βαστούν τα ψαλίδια δεμένα, για να μην έχει ο λύκος το στόμα ανοιχτό και τους φάει τα γίδια. Επίσης την ημέρα αυτή δεν αγοράζουν, ουδέ και πωλούν ζώα.

Στες Χιονιάδες δε, επειδή ευρίσκονται εις μεγάλο υψόμετρο, και τες επισκέπτεται γρήγορα το χιόνι, λένουν:

*Άη Μηνάς μου μήνυσε
και τ' Άη Φιλίππου αυτού είμαι.*

δήθεν το λέγει το χιόνι.

14 Νοεμβρίου, του Αγ. Φιλίππου

Διά να δικαιολογήσουν την εργασίαν των, την ημέραν αυτήν, λένουν:

*Ο φτωχός ο Φίλιππας
στο χωράφ' απόκρενε...*

21 Νοεμβρίου, τα Εισόδια της Θεοτόκου

Βράζουν διάφορα σπορίδια (αλλαχού Μπόλια) και τα παρασκευάζουν με ζάχαρη ή με μέλι. Εις πολλά δε χωριά της Ηπείρου απαραιτήτως δίδουν το πρωί και στον τζομπάνο και στον γελαδάρη. Το ίδιο κάμνουν και εις τας 30 Νοεμβρίου, εορτήν του Αγ. Αποστόλου Ανδρέου του Πρωτοκλήτου.

20 Δεκεμβρίου, Άγ. Ιγνάτιος ο Θεοφόρος

Την παραμονήν της εορτής του αγίου τούτου του Ιερομάρτυρος Ιγνατίου του Θεοφόρου, λένουν αι γυναίκες στες Χιονιάδες:

«Αύριο είν' ο άγιος Αγνάντιος, αγναντεύει ο ήλιος προς το καλοκαίρι».

Την παραμονή των Χριστουγέννων φτιάχνουν τες λεγόμενες λαγγίτες (αλλαχού λαλαγγίτες), φύλλα εκ πηκτού χυλού εξ αλεύρου, και τες ψήνουν εις πλάκα πανω σε σιγανή φωτιά, και άμα ψηθεί την γυρίζουν με την ξύστρα, διά να πάρει όψιν και από το άλλο μέρος. Αυτά τα φύλλα κατόπιν τα βουτούν ένα προς ένα σε αρκετά ζεστό νερό, εις το οποίον ρίχνουν μέσα στουμπισμένα καρύδια και ζάχαρη ή μέλι, και τ' απλώνουν στο ταψί εις πάχος δύο ή τρία δάχτυλα, ρίχνοντας κατόπιν και το αναλογισθέν εκ των προτέρων ζεστό νερό, διά να το απορροφήσουν, εις σημείον ώστε το ξηροψημένο παρασκεύασμα εκείνο να μαλακώσει ωσάν το γλύκισμα και κατόπιν το κόπτουν εις μικρά τεμάχια, τα οποία τα τρώγουν κατά το δείπνον.

Αφού δε φάγουν καλά, τα παιδιά της οικογένειας σηκώνουν το τραπέζι (χαμηλό = σοφράς) και το πηγαίνουν όπως είναι στον πάτο του δωματίου προς την θύραν. Εκεί αφού το σηκώσουν ελαφρά τρεις φορές και είπουν κάθε φοράν «Άξιον - Άξιον και τώρα και του χρόνου», τ' αφήνουν στο δάπεδο, κάθονται μόνον τα παιδιά, και τρώνε εκ νέου δυο ή τρεις μπουκιές από το παρασκεύασμα αυτό, και έτσι τελειώνει το έθιμον αυτό. Αυτό το κάμνουν και την παραμονή του Νέου Έτους που εορτάζεται η περιτομή του Χριστού, καθώς και την παραμονή των Φώτων. Από τα περισσεύματα αυτά τρώγουν και τες επόμενες των κυρίως εορτών ημέρες. Εις πολλά δε χωριά δίδουν και εις τους αιγοβοσκούς και στους βουκόλους. Τα παρασκευαζόμενα αυτά φύλλα επέχουν τόπον των σπαργάνων του Χριστού.

Την 31η Δεκεμβρίου, παραμονή του νέου έτους αι γυναίκες στες Χιονιάδες και στα γύρω χωριά, φτιάχνουν δυο πίτες, και κατά την δύσιν του ηλίου τες πηγαίνουν μία μεν προς τον τζομπάνον που βόσκει τα οικόσιτα πρόβατα και μία προς τον γελαδάρη. Εκείνοι δε κόπτουν ένα μικρό τεμάχιο από την πίτα, και το επιστρέφουν εις την κάθε οικοκυρά, μαζί με ένα μικρόν ξηρόν -λόγω του χειμώνος- κλάδον δρυός.

Μάρτος 1971

Δημοτικό τραγούδι

Έπεσε ένας κλώνος και με βάρεσε*

Θέλω να στο ειπώ κόρη μου και ντρέπομαι
 Τι έχει το χειλάκι σου και σε πονεί
 Μην αρρώστησες μήνα θερμάθηκες
 Μήπως αγοροφίλημα εδέχτηκες
 Ούτ' αρρώστησα ούτε θερμάθηκα
 και ούτε αγοροφίλημα εδέχτηκα
 με έστειλε η μαννούλα στον κήπο
 να κορφολογήσω τον Αμάραντο
 να βλαστολογήσω το Βασιλικό
 και έπεσε ένας κλώνος και με βάρεσε
 Δείξε μου το μέρος που σε βάρεσε
 να το ασημώσω μ' ένα φίλημα.

Τραγουδιόταν στα χωριά της Κόνιτσας και πιο πολύ στη Βούρμπιανη με τον πλάτανο και τους σοφούς της.

* Όπως το κατέγραψε ο Στ. Ζωγράφος.

Χαρητάκης Παπαϊωάννου*

Το άνοιγμα των δρόμων στο δάσος

- Το δάσος απ' τα ξύλα του καίεται.
- Ότι εκ της κακίας των ανθρώπων δυσπραγεί η κοινότης όλη
(Παροιμίες)

Τα δάση, όπως γνωρίζουμε, με ένα πολυδιάστατο τρόπο επιδρούν έμμεσα στην οικονομία της φύσης και συμβάλλουν στην ισορροπία της.

Ο άνθρωπος όμως με ποικίλες δραστηριότητες ήρθε αντιμέτωπος με το δάσος και κατάφερε να το φέρει σε δύσκολη θέση, φοβούμαι μη αναστρέψιμη.

Μία από τις δραστηριότητες αυτές είναι το άνοιγμα δρόμων στο δάσος χωρίς μελέτη και υποδομή.

Η κατασκευή ενός δρόμου έχει συνδυαστεί με την "ανάπτυξη". Αυτό μπορεί να αποτελούσε τον κανόνα τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες έως και πριν μερικά χρόνια, τότε που κάθε χωριό απαιτούσε και πάσχιζε να συνδεθεί με τον υπόλοιπο «πολιτισμένο κόσμο». σήμερα όμως τα πράγματα έχουν αντιστραφεί.

Δρόμοι κατασκευάστηκαν παντού, όχι μόνο μέχρι το μικρότερο ορεινό χωριό της Ελλάδας, αλλά επεκτάθηκαν και πολύ πιο πάνω αγγίζοντας ακόμα και τις κορυφές των πιο ψηλών βουνών (Τζουμέκα, Περιστέρι, Βαρνούντας, Βίτσι κ.ά.). Κι αυτό με το πρόσημα της «βελτίωσης των βοσκοτόπων». Δαπανώντας κοινοτικά κονδύλια φυσικά -χωρίς όμως τελικά η κτηνοτροφία να αναπτύσσεται, αλλά να ακολουθεί τη γνωστή σε όλους μας φθίνουσα πορεία.

Το αποτέλεσμα όλων αυτών των ορεινών διανοίξεων ήταν περιοχές, πολλές από τις οποίες χαρακτηρίζονταν από μεγάλη οικολογική αξία, να χάσουν τη φυσικότητά τους και να αφεθούν έρμαια της ανθρώπινης βαναυσότητας οδηγούμενες βαθμηδόν στην υποβάθμιση.

Αυτή ακριβώς η πραγματικότητα αναγκάζει κι εμάς να εκφράσουμε την έντονη αντίθεσή μας στην προγραμματιζόμενη κατασκευή ορεινού δρόμου που με αφετηρία το χω-

* Ο αρθρογράφος είναι βιολόγος, έχει κάνει οικολογικές μελέτες για τη διάσωση της αρκούδας, του αγριοκάτσικου κ.ά. Είναι μέλος της Ορνιθολογικής Εταιρείας. Κατάγεται από το Πάπιγκο.

ριό θα διασχίζει την «Μαυρομπίνα» και θα καταλήγει στο «Φανάρι», κι αυτό με πρόσχημα δήθεν τη βελτίωση των βοσκοτόπων, ενώ από την άλλη μεριά είναι αποδεδειγμένο πως ο δρόμος αυτός θα συμβάλλει:

1. Στην έξαρση του λαθροκυνηγίου - ειδικά αγριόχοιρων, ζαρκαδιών και αρκούδων, που βρίσκουν καταφύγιο στα δάση του χωριού. Υπενθυμίζουμε πως αυτό αποτελεί ήδη γεγονός αλλού στη γύρω περιοχή. Οι κυνηγοί φτάνουν μέχρι τα ενδότερα και του πιο απομακρυσμένου δάσους χρησιμοποιώντας πλήθος ορεινών βατών οδών (Ασημοχώρι, Βούρμπιανη, Πληκάτι, Γοργοπόταμο κ.λπ.). Φυσικά οι αρμόδιες υπηρεσίες λόγω γραφειοκρατικών περιπλοκών και έλλειψης ανθρώπι-

νου δυναμικού αδυνατούν, και όπως φαίνεται θα συνεχιστεί πολλά χρόνια αυτό, να πατάξουν τη δράση των γνωστών-αγνώστων συμμοριών.

2. Στην παράνομη υλοτόμηση. Ποιος θα ελέγξει τι κάνει και τι μεταφέρει με το αυτοκίνητό του ο κάθε επισκέπτης από το δάσος;

3. Στη διευκόλυνση της καθόδου λαθρομεταναστών κατευθείαν στο χωριό και στην άσκηση λαθρεμπορίου, κλοπών και μεταφοράς κλοπιμαίων.

4. Στην αύξηση της διάβρωσης. Είναι αποδεδειγμένο πως οι ορεινοί αυτοί δρόμοι διαβρώνουν ανεπιστρεπτί το έδαφος, ειδικά στα δικά μας βουνά που δεν είναι υδατοπερατά και το νερό ρέει επιφανειακά.

5. Στην απώλεια της «φυσικότητας» του περιβάλλοντος του χωριού που σήμερα αποτελεί μοναδικό πλεονέκτημα. Ελάχιστες είναι οι εκτάσεις χωρίς δρόμους στην Ελλάδα, και που μπορεί να χρησιμεύσει στο μέλλον ακόμα και για οικονομική αναβάθμιση. Δείτε για παράδειγμα τα χωριά που γειτνιάζουν στον Ε.Δ. Βίκου-Αώου, αυτά που σεβάστηκαν και διατήρησαν αλώβητο το φυσικό περιβάλλον έχουν και τη μεγαλύτερη οικο-τουριστική κίνηση.

Τελειώνοντας τονίζουμε πως σε καμία περίπτωση δεν θα επιτρέψουμε η φύση του χωριού μας να ακολουθήσει την ίδια φθίνουσα πορεία με αυτή του φυσικού περιβάλλοντος των περισσότερων περιοχών της χώρας μας. Αντίθετα κάνουμε έκκληση σε όλους τους φορείς (κρατικούς και περιβαλλοντικές οργανώσεις) να ενταχθεί η περιοχή αυτή του χωριού μας σε κάποιο καθεστώς ειδικής προστασίας ανάλογο με αυτό των Εθνικών Δρυμών.

Βασίλης Σκούρτης

Ο ρόλος των συλλόγων μετά τη συνένωση των κοινοτήτων

Έχουν γίνει γνωστές στους περισσότερους από εμάς οι αλλαγές στην οργάνωση της τοπικής αυτοδιοίκησης και αφορούν στη συνένωση των κοινοτήτων σε δήμους με σκοπό την καλύτερη οργάνωση του κράτους στην ύπαιθρο.

Εφ' όσον λοιπόν είναι δεδομένη η συνένωση των κοινοτήτων, είναι απαραίτητη η ενεργοποίηση όλων των παραγόντων που καλούνται να προστατεύσουν την ιδιαίτερη ταυτότητα της περιοχής. Το σημαντικότερο ρόλο σ' αυτή την προσπάθεια καλούνται να παίξουν οι Σύλλογοι.

Για ενημέρωση αναφέρουμε ότι στην περιοχή μας δημιουργείται ο δήμος Μαστοροχωρίων με έδρα την Πυρσόγιαννη και περιλαμβάνει τις κοινότητες: Χιονιάδων, Πληκατίου, Γοργοποτάμου, Ασημοχωρίου, Βούρμπιανης, Οξυάς, Θεοτόκου, Κεφαλοχωρίου, Πλαγιάς, Δροσοπηγής και Λαγκάδας.

Την κρίσιμη αυτή στιγμή οι Σύλλογοι εκτός από τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων και τη διατήρηση της επαφής των χωριανών με τον τόπο καταγωγής τους, καλούνται να γίνουν οι φορείς που θα προβάλλουν τα προβλήματα, θα υποβάλλουν προτάσεις λύσεων και θα αναδεικνύουν τα χαρακτηριστικά της περιοχής τους.

Κύριος σκοπός τους θα είναι η προστασία της ιδιαίτερης ταυτότητας (γλώσσα, ήθη, έθιμα, παραδόσεις, περιβάλλον), έτσι ώστε να αποτραπεί η ομοιομορφία και η μαζοποίηση.

Μπορεί η πρόταση για τις συνενώσεις να ευαγγελί-

Στο Κρουοπήγαδο, καλοκαίρι 1997

ζεται την ανάπτυξη της ξεχασμένης επαρχίας, κρύβει όμως κινδύνους, όπως η σταδιακή εξαφάνιση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε περιοχής και την ερήμωση κάποιων περιοχών ήδη αποδυναμωμένων που δεν θα τύχουν της κατάλληλης προσοχής από την κεντρική διοίκηση.

Γι' αυτό λοιπόν κάθε Σύλλογος με τη δραστηριοποίηση των μελών του πρέπει να επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στην αποκομμένη περιοχή του χωριού, να ανακαλύπτει τα προβλήματα, να προτείνει λύσεις και όλα αυτά να τα προβάλλει κατάλληλα.

Συγχρόνως είναι απαραίτητη η διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων για να ενδυναμώνεται η σχέση με την παράδοση, έτσι ώστε να μην υπάρξει αποκοπή από τις ρίζες της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Αναγκαία, για να επιτευχθούν όλα αυτά, είναι η συμμετοχή των νέων που πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι τα προβλήματα του χωριού δεν αφορούν μόνο τους μόνιμους κατοίκους. Οι νέοι του χωριού πρέπει να κατανοήσουν ότι λόγω των σύγχρονων συνθηκών διαβίωσης ο μοναδικός τρόπος επαφής της νέας γενιάς με τον τόπο καταγωγής τους είναι η δραστηριότητα μέσα από τέτοιας φύσης Συλλόγους.

Δε θέλω να σταθώ καθόλου στην άποψη πολλών ότι η σημερινή νεολαία χαρακτηρίζεται από αδιαφορία για την επαρχία και τα προβλήματά της. Απλώς χρειάζονται τα κατάλληλα ερεθίσματα από τους μεγαλύτερους και σίγουρα τη διάθεση για συνεργασία των μεγαλύτερων με τους νεότερους.

• Στις 25 Ιανουρίου η Αδελφότητά μας «Ο Άγιος ~~Αβραάμ~~ ^{Αβραάμ} έκοψε την καθιερωμένη πίττα στο ξενοδοχείο ΣΤΑΝΛΕΥΪ.

Η πίττα όπως πάντα, ήταν προσφορά της οικογένειας του αείμνηστου Σωτήρη Χρησιδίου.

• Ακολούθησε γλέντι με βορειοηπειρώτικα όργανα, κάτι που είχε καιρό να γίνει.

• Κυκλοφόρησε το καλαίσθητο ημερολόγιο της Αδελφότητας με τοπία του χωριού μας.

Δραστηριότητες του καλοκαιριού

Το καλοκαίρι το έχουμε συνδυάσει με ξεκούραση, αναψυχή, διακοπή της ρουτίνας, άνοιγμα στο απρόβλεπτο και αυθόρμητο.

Πρέπει όμως για να περνά πιο ευχάριστα και δημιουργικά ο καιρός στο χωριό, να συμμετέχουμε όλοι στις προγραμματισμένες δραστηριότητες των συλλόγων που συμβάλουν στην πολιτιστική και κοινωνική συνοχή των χωριανών.

Μέσα στις δραστηριότητες του καλοκαιριού, αυτές που έχουν προγραμματιστεί από τώρα, είναι η διοργάνωση του πανηγυριού στις 15 Αυγούστου, ένας αγώνας ανωμάλου δρόμου 2 χλμ. από Ασημοχώρι-Χιονιάδες και μία ανάβαση στο βουνό όλων των νέων για γνωριμία και επαφή με το φυσικό περιβάλλον του χωριού με απώτερο σκοπό την εκμάθηση των τοπωνυμίων που κινδυνεύουν να ξεχαστούν.

Μπλουζάκια του Συλλόγου

Μέσα στον Απρίλιο θα κυκλοφορήσουν τα καλοκαιρινά μπλουζάκια του Συλλόγου.

Θα τυπωθούν με χαρακτηριστικές εικόνες του χωριού και θα πωλούνται σε συμβολική τιμή για την ενίσχυση των οικονομικών του Συλλόγου.

Κώστας Σκούρτης

Βιβλιοπαρουσίαση

1. Λούψικο Κόνιτσας, τραγούδια και χοροί του γάμου.

Μια μοναδική έκδοση που αφορά τη λαογραφία του τόπου μας είχαμε πριν λίγο καιρό. Η Διεθνής Οργάνωση Λαϊκής Τέχνης και το Θέατρο Ελληνικών Χορών «Δόρα

Στράτου» εξέδωσε βιβλίο και μαζί έναν ψηφιακό δίσκο με τίτλο *Λούψικο Κόνιτσας - Τραγούδια και χοροί του γάμου*. Συγγραφείς είναι η Αγόρω Τσίου και ο Άλκης Ράφτης. Το βιβλίο περιγράφει τα έθιμα και τα τραγούδια του γάμου στο χωριό Λούψικο (Λυκόρραχη) το σημερινό Κεφαλοχώρι. Αρχίζει με τα προξενιά, το λόγο και τα σημάδια και φτάνει ως το γάμο, το τραπέζι και τα πιστρόφια. Στη συνέχεια παρουσιάζει τους στίχους τραγουδιών σουμπετίσιων (του τραπεζιού), χορευτικών και άλλων που τραγουδιούνται στο χωριό. Το βιβλίο βασίστηκε σε συνεντεύξεις με ηλικιωμένους χωριανούς.

Εντυπωσιακή είναι και η βιβλιογραφία που παρατίθεται για την περιοχή, που είναι πλήρης και περιλαμβάνει τις εκδόσεις βιβλίων, περιοδικών αλλά και χειρογράφων και επιστημονικών εργασιών που έγιναν από φοιτητές του Πανεπιστημίου καθώς και κειμένων του Λαογραφικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών.

Ο δίσκος περιέχει είκοσι ένα τραγούδια και χορούς του γάμου τραγουδισμένα από καλλίφωνες γυναίκες του χωριού χωρίς όργανα, με τον παλαιό τρόπο. Ίσως να φαίνεται πως έτσι τα τραγούδια έχουν λιγότερη μελωδικότητα, είναι όμως στην πραγματική τους μορφή χωρίς φτιασίδια και αλλοιώσεις.

Εντυπωσιάζει ο συγχρονισμός της φωνής των γυναικών που είναι απόρροια του συγχρωτισμού από τα γενοφάσκια τους.

Ο δίσκος και το καλαίσθητο βιβλίο είναι υποδειγματικά· μακάρι και άλλα χωριά να

μιμηθούν και να καταγράψουν το λαϊκό πλούτο τους, ώστε να διασωθεί και γιατί όχι - σύμφωνα με τις επιδιώξεις των εκδοτών- να ξαναγίνουν τα χωριά παραγωγοί πολιτιστικών αγαθών.

2. Ιστορία της Βούρμπιανης

Στην αγάπη των φιλολόγων Βασ. Δημαράτου και Νικολ. Χ. Ρεμπέλη για το χωριό τους οφείλεται και το βιβλίο *Ιστορία της Βούρμπιανης*. Εκδόθηκε από το Σύνδεσμο της Βούρμπιανης, διάδοχο της παλαιάς και ιστορικής Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας.

Τα χειρόγραφα του αείμνηστου Βασ. Δημαράτου διέσωσε ο Ασημοχωρίτης γιατρός Βασίλης Χρήστου και τα παρέλαβε από αυτόν ο Νικόλ. Ρεμπέλης. Αφού τα μελέτησε, συμπλήρωσε τα ελλειπή στοιχεία, έδωσε και τη δική του εκδοχή όπου θεώρησε σκόπιμο και παρουσίασε έτσι ολοκληρωμένη την ιστορία του χωριού του.

Στην αρχή του βιβλίου ο Β.Δ. προσπαθεί να βγάλει ιστορικά συμπεράσματα για την προέλευση του χωριού, την καταγωγή και την ιστορική του συνέχεια. Ακολουθεί η διαμόρφωση των οικισμών, η σημερινή μορφή της Βούρμπιανης και η κοινωνική ζωή της. Παραθέτει πολλά ενδιαφέροντα στοιχεία, γεγονότα και περιγράφει αξιομνημόνευτους ανθρώπους του χωριού, τη ζωή και τις δραστηριότητές τους. Έτσι συνθέτει τις συνήθειες και τις κοινωνικές σχέσεις του χωριού, συμβάλλοντας σημαντικά και στην ιστορία της ευρύτερης περιοχής.

Χιονιάδες, 8-2-1998

Ανοικτή επιστολή προς τους απανταχού Χιονιαδίτες

Αγαπητοί χωριανοί,

Λόγοι ιστορικής μνήμης, ελάχιστου φόρου τιμής -προς τους εξήντα και πλέον αγιογράφους μας, οι οποίοι έκαναν ξακουστό το όνομα του χωριού μας- επιβάλλουν τη δημιουργία του «Μουσείου των Χιονιαδιτών αγιογράφων».

Απευθύνουμε θερμή παράκληση προς όλους τους απογόνους των προγόνων μας, αλλά και σε καθένα από σας να συγκεντρώσετε κάθε υλικό που βρίσκεται στα σπίτια σας, όπως: είδη ζωγραφικής (πινέλα, καβαλέτα, χρώματα, παλέτες κ.λπ.), σχέδια, ημιτελείς αγιογραφίες και ό,τι άλλο και να τα παραδώσετε στην επιτροπή, η οποία συγκροτήθηκε το 1995 και αποτελείται από τον Πρόεδρο της κοινότητας και τον Κοινοτικό Σύμβουλο Νίκο Παπαδιαμάντη, τον Πρόεδρο και το Γραμματέα της Αδελφότητάς μας, τον Πρόεδρο του Πολιτιστικού Συλλόγου μας και τον καθηγητή των καλλιτεχνικών και αγιογράφο, συνεχιστή της μακραίωνης ιστορίας του χωριού μας, Κώστα Σκούρτη.

Το Μουσείο θα στεγασθεί στο κτίριο του Δημοτικού σχολείου, το οποίο με απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού ανακηρύχθηκε διατηρητέο και για την επισκευή του περατώθηκαν τα αρχιτεκτονικά σχέδια και οι οικονομοτεχνικές μελέτες, εντάχθηκε δε στο αναπτυξιακό πρόγραμμα της Επαρχίας μας με επιχορήγηση δέκα εκατομμυρίων δρχ.

Αγαπητοί μας,

είναι αλήθεια ότι αργήσαμε πολύ!

Αφήσαμε χρόνια πολλά να περάσουν και να χαθούν πολύτιμα κειμήλια των προγόνων μας.

Ήλθε όμως η ώρα που οι Χιονιάδες, το χωριό των αγιογράφων, όπως καταγράφηκε στην ιστορία της λαϊκής μας παράδοσης, να αποκτήσουν το Μουσείο τους.

Η Επιτροπή

Ευριπίδης Ζωγράφος

Ιωάννης Λιάτσης

Βασίλης Σκούρτης

Νικόλαος Παπαδιαμάντης

Αναστάσιος Σακούλης

Κώστας Σκούρτης

ΗΕΡΩΔΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΥΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΧΙΟΝΙΑΝΕΣ ΔΕΦΟΥΣ ΤΥΡΕΟΤΙΑΝΝΗ

ISSN 1108-2259